

Nr 289.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till maximiprislag; given Stockholms slott den 5 maj 1939.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till maximiprislag.

GUSTAF.

Ernst Wigforss.

F ö r s l a g
till
Maximiprislag.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, när riksdagen ej är samlad, förordna, att vad i 2—7 §§ stadgas skall äga tillämpning; dock må förordnande, som nu sagts, ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Varder ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse.

Prövas under tid, då riksdagen är samlad, förhållanden vara för handen, som i första stycket sägs, äger Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnande, som där avses.

2 §.

Om priset å förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen, kan förväntas visa en stegring, vilken, ensam eller i förening med prisstegring å andra förnödenheter, kan medföra en fortgående försämring av den svenska kronans inhemska köpkraft eller en avsevärd nedsättning av befolkningens levnadsstandard, må Konungen, där så prövas nödigt, föreskriva, att vid frivillig försäljning av sådan förnödenhet visst pris som av Konungen funnits skäligt (*maximipris*) ej må överskridas.

Maximipris å förnödenhet må fastställas för riket eller för visst område av riket och må, om förhållandena därtill föranleda, bestämmas olika för särskilda områden, så ock för olika slag av handel.

Från föreskrift, som i denna paragraf sägs, må Konungen medgiva de undantag, som prövas skäliga.

3 §.

Vägrar den, som i avsevärd myckenhet äger eller innehar någon för honom eller hans hushåll eller för annan av honom idkad näring än handel uppenbarligen ej behöfvlig förnödenhet, för vilken maximipris gäller, att sälja förnödenheten till sådant pris och finnes förnödenhetens försäljning vara erforderlig för tillgodoseende av behovet av dylik förnödenhet, äger länsstyrelse låta i lämplig ordning för ägarens eller innehavarens räkning och på

hans bekostnad sälja förnödenheten till det fastställda priset eller, där länsstyrelsen på grund av särskilda omständigheter så finner skäligt, till nämnda pris minskat med högst tio procent.

Vad sålunda är stadgat skall äga motsvarande tillämpning, där borgenär såsom pant eller eljest under panträtt innehar förnödenhet, som i första stycket avses, eller har rätt att kvarhålla sådan förnödenhet såsom säkerhet för sin fordran; och njute borgenären rätt till betalning ur köpeskillingen.

Länsstyrelsens beslut om förnödenhets försäljning skall gå i verkställighet, ändå att det överklagas.

4 §.

Kan förväntas att kostnad för transport eller tillhandahållande av i 2 § omfördäld förnödenhet ökas så, att priset på förnödenheten stegras på sätt i nämnda paragraf avses, äger Konungen, där så prövas nödigt, bestämma maximipris jämväl för kostnad som här avses; och skall vad i samma paragraf stadgas äga motsvarande tillämpning.

5 §.

Gäller för förnödenhet maximipris eller har någon till offentlig myndighet gjort särskild utfästelse beträffande högsta pris, till vilket förnödenhet må av honom försäljas, må ej, i vidare mån än som överensstämmer med offentlig myndighets anordning, såsom villkor för förnödenhetens försäljning fordras, att jämväl annan förnödenhet inköpes.

6 §.

Det åligger en var att, vid förfrågan av länsstyrelse eller polismyndighet, lämna upplysning, huruvida och i vilken myckenhet han innehar förnödenhet, varom i 2 § förmäles.

Vägrar någon att lämna begärd upplysning eller finnes skälig anledning misstänka, att han söker vilseleda myndighet i fråga om sitt innehav av förnödenheten, må undersökning verkställas av kontor, lagerlokal eller annan lägenhet, varöver han förfogar, så ock granskning ske av hans handelsböcker och affärshandlingar. I fråga om befogenhet att besluta angående undersökning eller granskning, som nu nämnts, samt beträffande tid, då undersökning må äga rum, och förfarandet därvid skola bestämmelserna angående husrannsakan äga tillämpning.

7 §.

Länsstyrelse äger, därest så finnes av behovet påkallat, att beträffande detaljhandel med förnödenhet, varom i 2 § förmäles, för kommun eller del av kommun meddela särskilda bestämmelser angående skyldighet för handlande att i eller vid försäljningslokalen hava anslag med prisuppgifter av viss beskaffenhet samt angående skyldighet att sälja visst slags förnödenhet efter vikt eller efter mått, så ock annan dylik bestämmelse, som må vara ägnad

att motverka oskäligen prisstegring eller att ordna tillförsel, saluhållande eller förbrukning av förnödenhet.

Bestämmelse, som nu avses, skall så snart ske kan införas i länskungörelserna och en eller flera tidningar i orten ävensom delgivas den centrala myndighet Konungen bestämmer. Vad sålunda stadgas skall äga motsvarande tillämpning i fråga om ändring i eller återkallelse av meddelad bestämmelse.

8 §.

Med dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårade, med fängelse i högst ett år straffes

1) den, som med vetskap därom att för förnödenhet gäller maximipris saluhållit förnödenheten för högre pris eller i återförsäljningssyfte för densamma betalat eller förklarat sig villig att betala högre pris;

2) den, som med sådan vetskap, som under 1) sägs, för överlåtelse av förnödenhet krävt eller i återförsäljningssyfte betalat eller förklarat sig villig att betala i annat än penningar utgående vederlag till värde uppenbarligen överstigande maximipriset;

3) den, som med vetskap om att maximipris är bestämt i fall som avses i 4 § för där avsedd kostnad gjort sig till godo högre belopp eller ock i annat än penningar utgående vederlag, till värde uppenbarligen överstigande maximipriset;

4) den, som handlat i strid mot sådan av honom avgiven utfästelse, som i 5 § avses, eller brutit mot det i samma paragraf stadgade förbudet;

5) den, som vid förfrågan enligt 6 § vägrat att lämna upplysning eller ock vid sådan förfrågan eller i samband med undersökning eller granskning, som avses i sistnämnda paragraf, sökt vilseleda myndighet om sitt innehav av förnödenhet.

Ej må köpare i andra fall än som ovan sagts dömas till ansvar enligt denna paragraf; ej heller må den som betalat kostnad varom stadgas i 4 § på sådan grund dömas för delaktighet i förseelse som avses under 3).

För förseelse mot bestämmelse, som i 7 § sägs, äger länsstyrelsen bestämma böter från och med två till och med trehundra kronor.

9 §.

Vad som inhämtats genom svar å sådan förfrågan eller vid sådan undersökning eller granskning, som i 6 § sägs, må ej yppas i vidare mån än som erfordras för vinnande av det med förfrågningen, undersökningen eller granskningen avsedda ändamålet. Bryter någon häremot, straffes med dagsböter eller fängelse.

10 §.

Fälles någon till straff enligt 8 § första stycket, må domstolen, efter tyckligt finnes, förplikta honom att utgiva värdet av taget eller betingat vederlag eller värdet av förnödenhet, som undanhållits.

11 §.

Förseelse, som i 9 § sägs, må av allmän åklagare åtalas allenast efter angivelse av målsäganden. Åtal för förseelse, som avses i 8 § sista stycket, anhängiggöres vid polisdomstol, där sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare eller, där sådan icke finnes, vid allmän domstol. Förseelse, som i övrigt i denna lag avses, åtalas vid allmän domstol.

12 §.

Böter, varom stadgas i denna lag, ävensom vad någon förpliktats utgiva enligt 10 § tillfalla kronan.

13 §.

Konungen äger meddela de närmare bestämmelser, som erfordras för tillämpning av denna lag.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling, och gäller till och med den 31 mars 1940. Förordnande, som meddelats jämlikt denna lag, skall ej gälla längre än lagen äger giltighet. I 9 § meddelad föreskrift om tystnadsplikt och vad i lagen stadgas rörande överträdelse av samma föreskrift ävensom vad där stadgas i fråga om sådan under tiden för lagens giltighet begången förseelse, som i lagen avses, skall äga tillämpning även efter det lagen i övrigt upphört att gälla.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 31 mars 1939.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, ENGBERG, SKÖLD, QUENSEL, FORSLUND, ERIKSSON, STRINDLUND.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, förslag till *lag om fastställande av högsta pris å vissa förnödenheter (maximiprislag)* samt anför därvid:

Under det senaste världskriget medgavs Kungl. Maj:t genom särskilda, temporärt gällande lagar rätt, bland annat, att förfoga över och fastställa maximipris å för befolkningen viktiga förnödenheter. Dessa kristidslagar upphörde att gälla år 1921. Frågan om en motsvarande beredskapslagstiftning för fall av krig eller krigsfara har sedermera upptagits till övervägande inom *rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap*. Med skrivelse den 27 september 1938 har kommissionen till Kungl. Maj:t överlämnat förslag till allmän förfogandelag m. m. Detta ligger till grund för det lagförslag i ämnet som förut i dag anmälts av chefen för justitiedepartementet. Från riks-kommissionens kansli har vidare till justitiedepartementet överlämnats ett förslag till lag om fastställande av högsta pris å vissa varor.

Med utgångspunkt från sistnämnda förslag, vilket i allt väsentligt överensstämmer med den under det senaste världskriget gällande maximiprislagstiftningen, har inom justitiedepartementet, efter samråd med finansdepartementet, utarbetats en *promemoria med förslag till lag om fastställande av högsta pris å vissa förnödenheter (maximiprislag)*. Över denna promemoria ha yttranden efter remiss avgivits av ett flertal myndigheter och sammanlutningar. Ärendet har sedermera för vidare beredning överlämnats till finansdepartementet.

Jag anhåller nu att få till behandling upptaga frågan om en beredskapslagstiftning till möjliggörande av statlig prisreglering i händelse av krig eller krigsfara.

Den av världskriget 1914—1918 föranledda maximiprislagstiftningen. Den 9 oktober 1914 utfärdades en lag om förfogande över vissa varor vid krig eller krigsfara. Genom denna lag erhöll Konungen rätt att i fråga om

de viktigaste förnödenheterna fastställa maximipris och förordna om förnödenheternas avstående till kronan mot lösen. Denna lag, som gällde till och med den 30 april 1915, förlängdes därefter på ett år. År 1916 utbrötos bestämmelserna om maximipris till en särskild lag, vilken liksom den nya förfogandelagen antogs på ett år och sedermera förlängdes år från år till år 1921, då den upphörde att gälla. 1916 års maximiprislag nådde sin slutliga utformning genom lagen den 30 april 1918 om fastställande av högsta pris å vissa varor under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden m. m. I denna lag stadgades bl. a., att om vid krig eller krigsfara, vari riket befunne sig, eller eljest under utomordentliga av krig föranledda förhållanden funnes, att inom riket eller del därav pris å livsmedel, foder för kreatur, vara som vore avsedd att genom sin förbränning alstra värme, ljus eller kraft, beklädnadsvara eller annan dylik förnödenhet stegrades väsentligt högre än förhållandena påkallade, ägde Konungen, där så prövades nödigt, i erforderlig omfattning förordna, att vid frivillig försäljning av sådan vara skäligt, av Konungen bestämt pris ej finge överstigas. Sådant högsta pris kunde, ändå att varans beskaffenhet vore lika, bestämmas olika för särskilda delar av riket samt för olika slag av handel. Konungen finge medgiva skäliga undantag. Om Konungen ej förordnat om högsta pris, ägde länsstyrelse på förslag av livsmedelsnämnd, kommunalnämnd eller magistrat eller eljest förordna, att vid detaljhandel med livsmedel m. m. inom viss kommun skäligt av länsstyrelsen bestämt pris ej finge överstigas. Innan sådant förordnande om lokalt maximipris meddelades, skulle livsmedelsnämnd ha haft tillfälle att yttra sig i ärendet. Länsstyrelsens förordnande skulle ofördröjligen underställas Konungens prövning och fastställelse. Om den, som i avsevärd myckenhet innehade någon för honom eller hans hushåll eller för annan av honom idkad näring än handel uppenbarligen ej behöfelig vara, för vilken gällde av Konungen fastställt högsta pris, vägrade att sälja varan till sådant pris och om varans försäljning funnes erforderlig för tillgodoseende av behovet av dylik vara, ägde länsstyrelsen låta genom livsmedelsnämnds försorg eller i annan lämplig ordning sälja varan till fastställt pris. Om länsstyrelsen av särskilda omständigheter funne skäligt, kunde priset vid sådan tvångsförsäljning sänkas med högst tio procent. Syftet härmed var att framkalla frivillig försäljning. Vidare ägde Konungen förordna om högsta kostnad för transport eller tillhandahållande av sådana varor som avsågos i lagen. Gällde för vara fastställt högsta pris eller hade någon till offentlig myndighet gjort särskild utfästelse beträffande högsta pris, till vilket vara finge av honom försäljas, skulle ej, i vidare mån än som överensstämde med offentlig myndighets anordning, såsom villkor för varans försäljning få fordras, att jämväl annan vara inköptes. Länsstyrelsen ägde meddela föreskrifter rörande detaljhandel med varor, som i lagen avsåges, m. m. Envar hade skyldighet att på förfrågan av länsstyrelse eller dess ombud lämna upplysning angående sitt innehav av varor av ifrågavarande slag. Vägrade någon vid sådan förfrågan att lämna den begärda upplysningen eller funnes skälig anledning misstänka, att han sökt vilseleda om sitt innehav av varan, ägde länsstyrelsen

låta verkställa undersökning av salubod, magasin, kontor eller annan lägenhet, varöver han förfogade, samt taga del av hans handelsböcker och andra dylika handlingar. Vad vid sådan undersökning inhämtades skulle ej få yppas i vidare mån än som erfordrades för vinnande av det med undersökningen avsedda ändamålet. Överträdelse av förordningen straffades med böter, eller, därest omständigheterna vore synnerligen försvärande, fängelse i högst sex månader.

Angående maximiprislagarnas tillämpning under världskriget må nämnas, att maximipris åsattes huvudsakligen livsmedel och lantbruksprodukter. Bland annat gällde under längre eller kortare tid maximipris å socker, brödsäd, mjöl, smör, ost, potatis, hö, halm, ärter, kålrötter och rovor.

Å industrivaror tillämpades däremot i regel icke maximipris. I stället åstadkommas för en mängd varor prisregleringar på frivillighetens väg. Att dessa prisregleringar kunde uppnås torde emellertid till stor del ha berott på att staten genom förfogande- och maximiprislagarna ägde tillräckliga tvångsmedel att i händelse av vägran kunna genomdriva önskvärd reglering.

Sambandet mellan maximipris- och förfogandelagarna framgick bland annat därav, att priset vid övertagande av förnödenheter enligt förfogandelagarna i praxis sattes lika med maximipriset.

Den inom justitiedepartementet upprättade promemorian. Det inom justitiedepartementet upprättade förslaget till maximiprislag torde få fogas till detta protokoll såsom bilaga (*Bilaga B*). Det bygger i princip på 1918 års maximiprislag. Emellertid ha förutsättningarna för åsättande av maximipris samt föremålen för en eventuell prisreglering utvidgats och närmare preciserats. Maximipris skulle enligt förslaget kunna åsättas även för produktionen viktiga förnödenheter. Förutsättningarna för åsättande av maximipris voro enligt 1 § i förslaget *antingen* att utbudet av förnödenheten inom riket eller del därav företedde sådan nedgång, att därigenom priset å förnödenheten kunde förväntas visa en stegring, vilken, ensam eller i förening med dylik prisstegring å andra förnödenheter, skulle medföra en fortgående försämring av den svenska kronans inhemska köpkraft, *eller ock* att priset å förnödenheten stegrades i sådan grad, att genom prisstegringen, ensam eller i förening med dylik prisstegring å andra förnödenheter, en avsevärd nedsättning av förbrukarnas levnadsstandard framkallades.

I promemorian anföres i anslutning härtill:

Den under världskriget gällande maximiprislagstiftningen var huvudsakligen föranledd av syftet att förhindra en av sociala skäl betungande prisstegring. Behovet ur denna synpunkt av en dylik lagstiftning under svårare kristider ligger i öppen dag. Men i ett allsidigt utbildat beredskapssystem är lagstiftningen även påkallad ur vidare synpunkter. Under krigstid eller ett av krig föranlett kristillstånd inträda erfarenhetsmässigt starka rubbningar i förhållandet mellan utbud och efterfrågan på varumarknaderna, vanligen beroende på att tillförseln eller produktionen av vissa varor avsevärt minskas eller ock på att förnödenheterna i fråga, i stället för att utbjudas på mark-

naden, innehållas i spekulativt syfte. I den mån en mera väsentlig utbudsminskning drabbar förnödenheter, som äro av primär betydelse för det stora flertalet konsumenter, är det uppenbarligen icke önskvärt, att anpassningen mellan utbud och efterfrågan åvägabringas förmedelst den vanliga prisbildningsmekanismen, vilket i detta fall skulle kunna leda till en prisstegring av oberäknelig omfattning och därmed till en ur social synpunkt oförsvarlig nedpressning av förbrukarnas levnadsstandard. Härtill kommer, att en på ifrågavarande förnödenheter inriktad prisstegring enligt vad erfarenheten visar har en tendens att icke blott snabbt sprida sig till andra områden av varumarknaden utan även påverka exempelvis löne- och hyresnivåerna och sålunda utmyнна i en typisk inflationistisk process. De faror, en utveckling av sist angiven art innebär, måste tillmätas avgörande vikt vid utformningen av de statliga beredskapsåtgärder, som taga sikte på en situation av förevärande slag. Frånvaron av ett effektivt vapen i statsmakternas hand mot en fortgående inflation, som leder sitt ursprung från varuknapphet på centrala marknadsområden, måste ock betecknas såsom en allvarlig brist i världskrigets ekonomiska lagstiftning. En statlig politik, som åsyftar att upprätthålla penningens inhemska köpkraft, kan lika litet som en politik, vilken strävar att förhindra en mera avsevärd sänkning av de breda lagrens levnadsstandard, i det läge, varom nu är fråga, undgå att medföra åtgärder, som innebära ett ingrepp i den fria prisbildningen och distributionen. Vad särskilt angår de tänkbara åtgärder, medelst vilka en reglering av priserna kan åstadkommas, är det påtagligt, att dylika ingrepp under vissa förutsättningar, där marknadsförhållandena det tillåta, böra kunna bringas till stånd genom överenskommelser mellan allmänna organ samt företag eller sammanslutningar, som kontrollera utbudet på vederbörliga marknadsområden. Där detta ej är möjligt, kan det emellertid bliva fråga om att från det allmännas sida tvångsvis fastställa priser, vilka vid köp och försäljning i öppna marknaden ej få överskridas. Ett blott och bart dekreterande av vissa bestämda maximipriser utan att samtidigt förutsättningar skapas för att på ena eller andra sättet göra prissättningen effektiv annat än genom stadgat straffansvar torde väl i och för sig knappast leda till målet, enär det synes uteslutet att räkna med ett allmänt lojalt iakttagande av sålunda föreskrivna priser, åtminstone såframt dessa mera avsevärt underskrida dem, som därför utan skulle bliva rådande på marknaden. Vid frånvaro av kontrollmöjligheter blir i sådant fall helt visst följderna av tvångsprissättningen, att varorna till stor del försvinna ur den öppna handeln och att i stället en smyghandel uppkommer med priser, som motsvara vad köparna verkligen äro villiga att betala med hänsyn tagen jämväl till det vid sådan handel förefintliga riskmomentet. Föreliggande emellertid möjligheter för det allmänna att genom en lämpligt utformad förfogandelagstiftning eller eljest förskaffa sig ett relativt fast grepp över tillgångarna å prisreglerade varuslag samt att i övrigt tillse, att gällande prisföreskrifter allmänt iakttagas, bör en metodiskt tillämpad och med reala förhållanden i olika hänseenden räknande maximiprispolitik kunna bliva en verksam beståndsdel av en rationellt ordnad krigs- eller kristidshushållning. En lag, som bereder rättslig möjlighet för genomförande vid behov av en effektiv tvångsprissättning, torde därför få betraktas såsom ett viktigt led i ett allsidigt utbildat beredskapssystem.

De bestämmelser, som intagits i 1918 års maximiprislag, voro resultatet av ett under flera år fortsatt lagstiftningsarbete, varvid tillfälle gavs att småningom utfylla de luckor, som vid tillämpningen framträtt. Ett för en kommande kris avsett förslag till ny maximiprislag synes i stort sett kunna utgå från stadgandena i nämnda lag. Sakliga avvikelser av principiell innebörd påkallas emellertid med hänsyn till det nyss berörda önskemålet om en utvidgning

av förutsättningarna för en prisreglering av ifrågavarande slag. Lagstiftningens båda huvudsyften, det penningvårdande och det socialpolitiska, böra komma till tydligt uttryck.

I 1918 års maximiprislag var meddelandet av förordnande om maximipris knutet till betingelsen, att priset befundes ha uppdrivits till en nivå, väsentligt högre än förhållandena påkallade. En sådan prisstegring torde ha ansetts föreligga, då en varas försäljningspris för säljaren medförde avsevärt högre än normal handelsvinst i förhållande till varans tillverknings- eller köpsvärde. Med formuleringen i 1918 års lag åsyftades i främsta rummet att ange förutsättningarna för en prisreglering, riktad mot en av sociala skäl oförsvärlig varufördyring. Fulla skäl för ett sådant ingripande föreligga, såsom förut berörts. I det föreliggande förslaget har betingelsen i fråga ansetts böra komma till mera öppet uttryck och formulerats så, att priset på viss förnödenhet stegras i sådan grad, att genom prisstegringen, ensam eller i förening med dylik prisstegring å andra förnödenheter, en avsevärd nedläggning av förbrukarnas levnadsstandard framkallas. Såsom tidigare framhållits, bör emellertid en möjlighet skapas att genom maximiprisförordnande inskrida även mot sådana prisrörelser vilka — utan att kunna sägas direkt hava nu berörda karaktär — äga en tendens till spridning genom en fortsatt inflationistisk prisstegring och vilka således äventyra den svenska kronans inhemska köpkraft. En oeftergivlig förutsättning för stävjandet av dylika inflationistiskt verkande prisrörelser är att ingripandet sker på ett tidigt stadium, innan en utbredd prisstegringsprocess hunnit utlösas. För den skull måste möjlighet beredas Kungl. Maj:t att ålägga maximipris redan när en inträffad utbudsminskning giver anledning till farhågor om en prisutveckling av sistnämnda slag, även om prisstegringen ännu icke begynt eller ännu ej hunnit påverka penningvärdet. På grund härav bör rätt att förordna om maximipris föreligga, om utbudet inom riket eller del därav av förnödenhet företer sådan nedgång att därigenom priset å förnödenheten kan förväntas visa en stegring som, ensam eller i förening med dylik prisstegring å andra förnödenheter, skulle medföra en fortgående försämring av den svenska kronans inhemska köpkraft.

Beträffande maximiprisets storlek har däremot den i den äldre lagstiftningen begagnade formuleringen ansetts kunna bibehållas. Det pris, som enligt 1 § av förslaget bestämmes av Konungen, skall vara skäligt, varmed torde få avses, att det genomsnittligt täcker nödvändiga kostnader men därutöver blott medger en skälig vinstprocent och i övrigt icke mer än nödigt avviker från det prisläge som motiveras av det minskade utbudet. Av vikt torde vara, att de åsatta maximipriserna äro väl avvägda med avseende å förutsättningarna för produktionen av förnödenheterna. Maximipriset bör ej stå fast, därest de omkostnader produktionen har att bära stegras. Genom att maximipris enligt förslaget skall kunna åsättas för produktionen viktiga förnödenheter torde emellertid en stegring av omkostnaderna för produktionen i stort sett kunna förebyggas.

Angående innehållet i det remitterade förslaget må vidare nämnas, att rätten för länsstyrelse att åsätta maximipris för viss kommun icke bibehållits. I övrigt ha nyare lagstiftning, ändrade organisatoriska förhållanden och andra omständigheter påkallat jämkningar i bestämmelserna i förhållande till 1918 års lag. Härtill återkommer jag i det följande.

Yttranden över den inom justitiedepartementet upprättade promemorian. Över promemorian ha yttranden efter remiss avgivits av kommerskollegium,

lantbruksstyrelsen, statens jordbruksnämnd, domänstyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län ävensom rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap. Vid kommerskollegiets yttrande ha fogats utlåtanden från samtliga handelskamrar i riket, utom dem i Borås och Gävle, samt från Sveriges industriförbund, Sveriges grossistförbund, Sveriges köpmannaförbund och kooperativa förbundet.

I de flesta yttrandena har tillstyrkts, att förslaget lägges till grund för lagstiftning.

Överståthållarämbetet har uttalat, att en maximiprislag icke kunde undvaras, när det gällde att förebygga eller lindra de ekonomiska rubbningar, som kunde förväntas uppkomma vid krig eller krigsfara. *Länsstyrelserna i Malmöhus* samt *Göteborgs och Bohus län* ävensom *domänstyrelsen* ha lämnat förslaget utan erinran.

Statens jordbruksnämnd har framhållit, att åtminstone i ett mindre svårartat krisläge tillfredsställande kontroll över avsättningen och distributionen av åtskilliga varor skulle kunna ernås genom meddelandet av föreskrifter angående en inskränkt förfoganderätt. Därest en dylik anordning genomfördes, komme givetvis behovet av särskilda bestämmelser om maximipriser att minskas. Det vore likväl angeläget, att Kungl. Maj:t erhöle uttrycklig befogethet att i händelse av krig eller krigsfara åsätta maximipris. Nämnden har vidare anfört:

Av motiven till lagförslaget framginge, att man ansett lagstiftningens huvudsyften böra vara dels penningvårdande och dels socialpolitiska. Det vore emellertid ofrånkomligt att vid sättandet av maximipris för jordbruksalster taga hänsyn jämväl till andra omständigheter än dessa. Ifråga om vissa produkter kunde det sålunda befinnas nödvändigt att till vinnande av en ökad produktion åsätta ifrågavarande produkter priser, som vore högre, än att de direkt svarade emot normala produktionskostnader. I dylika fall finge de sociala synpunkterna tillgodoses på annat sätt än genom maximiprislagstiftningen.

Lantbruksstyrelsen har uttalat sin anslutning till uppfattningen, att en maximiprislagstiftning kunde vara behövlig i händelse av krig, krigsfara eller eljest av krig föranledda utomordentliga förhållanden, samt vidare anfört:

Maximiprissättningen finge icke i övervägande grad taga hänsyn till socialpolitiska skäl. Under de förhållanden, då maximiprislagstiftning vore avsedd att tillämpas, torde det komma att bliva angeläget att på allt sätt stimulera produktionen framförallt av jordbruksprodukter. Vidare torde det bliva angeläget tillse, att prissättningen skedde på sådant sätt, att frestelsen att undanhålla varor från marknaden icke bleve allt för stor. Även om föreslagna straffbestämmelser och andra påföljder syntes väl avvägda för att i görligaste mån förhindra dylika icke önskvärda verkningar, kunde likväl tillämpningen av en lagstiftning, som icke toge hänsyn härtill, lända till skada, varom även erfarenheterna från det senaste världskriget gäve belägg. Därest icke en maximiprissättning kunde åstadkommas, som tillmötesginge såväl nu uppställda önskemål som socialpolitiska krav, syntes sistberörda krav böra lösas med statens medverkan på samma sätt som andra sociala frågor. I maximi-

prislagen borde sålunda tydligt komma till uttryck, att lagen skulle så tillämpas, att produktionen av viktigare förnödenheter främjades, samt att viktigare varor icke undanhölles marknaden.

Rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap har funnit det behöfligt, att möjlighet bereddes för åsättande vid krig, krigsfara eller eljest av krig föranledda utomordentliga förhållanden av maximipris å särskilda slag av förnödenheter, samt vidare anfört:

En dylik prisbindning kunde bliva nödvändig såsom ett medel att i förekommande fall hålla tillbaka i spekulativt syfte framkallade eller befarade prisstegringar å varor, som vore av särskild betydelse för den allmänna förbrukningen eller för produktionen, men också för att vid varubrist möjliggöra en effektiv förbrukningsreglering. Kommissionen förutsatte emellertid, att lagen icke komme till användning i andra fall än då den önskade prisregleringen ej kunde nås på annat, smidigare sätt samt att vid tillämpningen behörig hänsyn toges till resp. varors produktions- och anskaffningskostnader och den återverkan, som prisbindningen kunde förutses komma att få å andra varuslag. Då det remitterade förslaget syntes gå längre än vad som vore förenligt med de sålunda av kommissionen anförda synpunkterna, vore en omarbetning erforderlig av de för lagens tillämplighet grundläggande bestämmelserna i 1 § andra stycket.

En ledamot av kommissionen, direktör Gabrielsson, avstyrkte framläggandet av lagen. En annan ledamot, generaldirektör Örne, uttalade, att därest en maximiprislag komme till stånd, det borde vara angeläget att omedelbart upptaga hela det stora problem, vari maximiprislagen inginge såsom en integrerande del, till övervägande. Maximipris torde så gott som alltid verka återhållande på produktionen och medföra andra icke önskvärda konsekvenser. Det övervägande, som borde komma till stånd, borde särskilt inriktas på att med vanliga ekonomiska medel öka produktionen av de mest oundgängliga varorna. Detta kunde bland annat ske genom lämpliga lönepolitiska anordningar.

Kommerskollegium har med hänsyn till de tidigare erfarenheterna på området ställt sig mycket tveksamt till den föreslagna lagstiftningen men dock ej ansett sig kunna avstyrka densammas genomförande, då en dylik fullmaktslag måhända under vissa förhållanden borde finnas att tillgå såsom nödfallsutväg i en krissituation. Den största moderation torde emellertid böra iakttagas vid en eventuell tillämpning av lagen. Kollegium hade i huvudsak icke något att erinra mot lagförslaget i och för sig.

Beträffande de organisationer, som hörts av kommerskollegium, har förslaget i princip tillstyrkts av *handelskamrarna i Visby och Örebro*, *Sveriges industriförbund* samt *kooperativa förbundet*.

Sveriges industriförbund har uttalat, att det under förhållanden av den utomordentliga karaktär, som i lagförslaget avsåges, bleve oundvikligt, att landets hushållning ordnades efter delvis andra riktlinjer än dem, som i mindre extrema lägen tedde sig ändamålsenligast. Förbundet delade — med vissa i yttrandet angivna reservationer — åsikten, att det därvid även kunde bliva

ofrånkomligt att tillgripa förordnanden om maximipris. Blotta tillvaron av en beredskapslagstiftning på detta område kunde för övrigt tänkas psykologiskt påverka marknaden i åsyftad riktning och därigenom i icke få fall utgöra ett tillräckligt korrektiv mot prisstegringar. En statlig reglering av priserna under ett krig kunde icke i alla lägen ensidigt åsyfta att hindra en av de ekonomiska faktorerna eljest betingad varufördyring. Särskilt därest, såsom antagligt vore, tillgången på arbetskraft inom industrien skulle minskas, måste samhällets strävanden inriktas på en ökad realkapitalbildning inom industriföretagen. Mot konsumentintresset måste vägas intresset av en bibehållen industriell effektivitet. Det vore klart, att den önskvärda produktionsstegringen lättast låte sig förverkliga inom ramen av nuvarande ekonomiska organisation och att för uppnående av detta mål en prissättning, som icke alltför snävt beskure vinstmöjligheterna, skulle bliva av en betydelse, vilken icke finge underskattas.

Kooperativa förbundet har funnit det ofrånkomligt, att statsmakterna såsom en beredskapsåtgärd utformade en maximiprislagstiftning med utgångspunkt från de under världskriget vunna erfarenheterna.

I vissa av yttrandena från de organisationer kommerskollegium hört ha uttalats betänkligheter mot förslaget, ehuru lagstiftningen ej avstyrkts.

Enligt *Stockholms handelskammars* mening måste en maximiprislag alltid betraktas såsom ett olämpligt och otympligt remedium. Den bleve dessutom i regel ineffektiv. Under kritiska förhållanden kunde det dock av psykologiska skäl måhända bliva ofrånkomligt att såsom nödfallsutväg fastställa högsta priser å viktigare levnadsförnödenheter. *Handelskammaren i Jönköping* har påpekat, att maximiprisåtgärder i allmänhet hade en tendens att medföra ökad varubrist genom de rubbningar i produktion, lagring och distribution, som bleve en följd av deras införande. Även *handelskammaren i Norrköping* har framhållit, att den föreslagna lagstiftningen vore ägnad att motverka vad man i första hand borde eftersträva, nämligen behöflig varuförsörjning. En ingående undersökning borde företagas rörande vilka åtgärder till reglering av prishöjningen, som stode statsmakterna till buds, innan man bestämde sig för att enbart hålla en maximiprislagstiftning i beredskap.

Handelskammaren i Malmö har funnit en maximiprisreglering vara en utomordentligt vansklig åtgärd samt erinrat om de rubbningar för produktion och handel dylik reglering medförde under världskriget och åren närmast därefter. Kammaren har vidare anfört:

Med hänsyn till de svårigheter och svårbedömbara och långtgående konsekvenser, med vilka en maximiprislagstiftning med nödvändighet måste bli förenad, borde den icke tillgripas annat än såsom en nödfallsutväg. Även om, sett ur vissa synpunkter, produktionens intressen vore bäst betjänta av att även under i lagförslaget angivna omständigheter prishöjningen lämnades fri att baseras på tillgång och efterfrågan, kunde icke bestridas, att en extraordinär situation kunde inträda, då en prisreglering för viktiga förnödenheter måste bliva ofrånkomlig. Kammaren ansåge sig därför icke kunna

i princip motsätta sig att den föreslagna fullmaktslagstiftningen i ämnet komme till stånd. Som i motiveringen till förslaget framhölls, förutsattes att största möjliga samverkan mellan de statliga myndigheterna och näringslivet skulle äga rum. Icke minst viktigt vore att på denna väg garantier skapades mot mannåmån och orättvisa. Önskvärt vore att redan på förhand lämpliga former kunde skapas för detta samarbete med näringsidkarna och näringslivets organisationer, i första hand branschsammanlutningarna.

Handelskammaren i Göteborg har anfört:

Handelskammaren delade den i promemorian uttalade uppfattningen att Kungl. Maj:t borde äga rätt att under i lagförslaget angivna utomordentliga förhållanden fastställa maximipriser. Likaledes medgäve handelskammaren att maximipriser i vissa fall kunde vara både nödvändiga och önskvärda. Principiellt vore emellertid maximipriser, i den mån de icke avsåge viktigare livsmedel, vara brist kunde beräknas uppstå, i allmänhet direkt skadliga, i det de motverkade syftet därmed. Därest ett maximipris å en vara understeg det vid fri prisbildning erhållna värdet å varan, ledde priset ofrånkomligen till en minskning av tillförseln å varan och en ökning i efterfrågan å densamma. Maximipriset hade alltså rakt motsatt verkan mot den som borde eftersträvas. Den naturliga följden av ett maximipris, som ej motsvarade en varas verkliga värde, bleve därför, att de förefintliga lagren av varan försvunne från marknaden, att nya varor icke producerades eller importerades och att efterfrågan å varan stegrades. Givetvis kunde dessa följder i viss utsträckning motverkas t. ex. genom införande av straff för den, som underlåte att tillhandahålla varan, genom på konstlad väg tillskapad begränsning av efterfrågan å varan etc. Erfarenheten från det senaste världskriget visade emellertid, att icke ens de strängaste straff och kontrollföreskrifter förmådde hindra ett kringgående av dylika bestämmelser i form av smyghandel, hamstring etc.

Det vore nödvändigt att maximipriser icke tillgrepes annat än i yttersta nödfall, samt att de, då de åsattes en vara, kompletterades med effektiva åtgärder för förhindrande av ogynnsamma verkningar.

Handelskammaren i Karlstad, som av socialpolitiska skäl likväl ej avstyrkt den ifrågasatta lagstiftningen, kände från andra länder och alla tider intet fall, då det avsedda syftet med maximipris vunnits. Den vetenskapliga uppfattningen om maximiprisen hade i alla tider varit sällsynt enig om deras fördärlighet, och erfarenheten hade också bekräftat teoriens riktighet.

Sveriges grossistförbund har funnit maximiprisreglering förenad med betydande olägenheter och gjorde gällande, att erfarenheten givit vid handen, att de med maximiprisen avsedda syftmålen knappast uppnåddes. Förbundet hade emellertid med tillfredsställelse noterat, att vid fastställandet av maximipriserna hänsyn skulle tagas till nödvändiga kostnader och att prisen icke mer än nödvändigt skulle avvika från det prisläge, som motiverades av det minskade utbudet. Man måste vidare beakta det inköpspris, som måste erläggas vid nyanskaffning. En maximiprissättning beträffande importvaror måste i största utsträckning anknytas till världsmarknadsläget.

I yttrandet från *Sveriges köpmannaförbund* har framhållits, att erfarenheterna från världskrigets maximiprislagar och deras tillämpning för handelns vidkommande icke vore gynnsamma, samt erinrats om, att maximipriser då ofta fastställdes utan föregående samråd mellan myndigheterna och

handelns män. Förbundet vore av den åsikten, att numera gynnsammare förutsättningar funnes för samverkan mellan myndigheter och näringslivet. Handelns organisationer och sammanslutningar hade sålunda nu en annan och starkare ställning, varför det torde vara möjligt att ernå överenskommelse mellan allmänna organ och enskilda företagare eller sammanslutningar av företagare angående bestämd reglering av handeln med vissa varor. Förbundet förutsatte, att innan ingripande skedde lagstiftningsvägen i varje särskilt fall undersöktes, huruvida möjlighet förefunnes att uppnå frivilliga överenskommelser.

Endast *handelskammaren i Sundsvall* har helt avstyrkt förslaget. Handelskammaren anför:

Maximipris borde ej åsättas en vara, som staten ej hade i sin hand. Det hade varit bättre, om man genom maximipris sökt reglera priserna å för producentens behov erforderliga maskiner och redskap ävensom å levande inventarier, som vore avsedda för framställning av livsmedel, än att maximera priserna å den framställda produkten. Regleringen av handeln med smör syntes utgöra ett varnande exempel på maximiprislagens verkningar. Sedan förordningen om maximipris å smör den 16 november 1917 utfärdades med föreskrift, att priset å ett kilogram smör skulle utgöra 4 kronor 80 öre, försvann smöret ur öppna marknaden. Den huvudsakliga smörhandeln förgick därefter i smyg med priser varierande mellan 15 och 25 kronor för kilogram. Därest smörpriset icke maximerats, torde med all sannolikhet smöret såsom förut ha salubjudits å torg och butiker till priser, som icke nått en sådan höjd. Genom regleringen kvävdes producentens lust att stegra smörproduktionen och man kunde ju förstå det orättvisa i regleringen, då smörproducenten själv fick betala 8 kronor för ett kilogram konsistensfett. Handelskammaren avstyrkte en sådan reglering av produktionen, som en maximiprislagstiftning innebure. Det syntes som om bättre resultat skulle kunna ernås genom en lag av samma struktur som den s. k. prissockerlagen. En dylik lag förtoge ej lusten hos producenten att öka produktionen till det yttersta, och domstolarna hade fri prövningsrätt i fråga om vad som kunde anses skäligt eller oskäligt pris å en viss förnödenhetsvara.

I flera yttranden har uttryckts tvekan om maximiprislagstiftningens värde i penningpolitiskt hänseende.

Lantbruksstyrelsen har icke kunnat tillmäta en maximiprissättning samma betydelse såsom valutavårdande instrument, som kommit till synes uti promemorian. Den under och efter världskriget långt gående inflationen i vissa länder torde väsentligen härleda sig från andra orsaker än knapphet på vissa viktigare förnödenheter och därav följande prisstegring.

Sveriges industriförbund har påpekat att ett vidmakthållande av kronans inhemska köpkraft förutsatte, att de inflationistiska tendenserna bekämpades på alla de områden, där dylika företeelser kunde förväntas uppträda, och betonat, att allmänna intressen talade för att möjligheter skapades för en reglering även av industriens viktigaste omkostnadspost, lönerna. Vissa åt-

gärder borde i penningpolitiskt hänseende vidtagas mot de primära orsakerna till en prisstegringstendens, innan ett förordnande om maximipris tillgrepes.

Handelskammaren i Malmö har i fråga om lagstiftningens penningvårdande syfte ansett, att möjligheterna att genom maximipris ingripa till förhindrande av en uppkommande allmän inflatorisk process måste bedömas skeptiskt. En dylik process torde ytterst vara avhängig av andra ekonomiska faktorer, omvårdnaden om statsfinanserna och penningpolitiken. Frånvaron av ett fast penningvärde innebure dessutom för vårt lands vidkommande, att den erforderliga fasta utgångspunkten för bedömande av den allmänna prisrörelsen saknades.

Handelskammaren i Jönköping har uttalat, att en försämring av kronans inhemska köpkraft vid krig under alla förhållanden torde resultera av finansieringen av alla de nya behov som krigföringen komme att ställa och torde sålunda vara tämligen oberoende av utbudet av här ifrågavarande förnödenheter. Levnadsstandarden torde komma att påverkas redan av bristen på förnödenheter. Likartade synpunkter ha anförts av *handelskammaren i Karlstad*.

I vissa yttranden har vidare framhållits, att bestämmelser erfordrades om ransonering av varor vilka åsatts maximipris. Så har exempelvis *kooperativa förbundet* ansett, att en prismaximering, som icke kombinerades med en effektivt genomförd ransonering av varor och förnödenheter, bleve fullständigt verkningslös. Förbundet toge för givet, att vid det praktiska förverkligandet av en på lagstiftningsväg genomförd prismaximering samtidigt erforderliga åtgärder vidtoges för att bringa den nödvändiga varuransoneringen i verkställighet. Förberedande undersökningar borde snarast verkställas beträffande den lämpliga utformningen av den organisatoriska apparat, som skulle fylla funktionen att i praktiken genomföra det kombinerade systemet av prismaximerande och varuransonerande åtgärder.

Kommerskollegium har betonat den utomordentliga vikten av att den generalplan, som måste framkomma såsom resultat av beredskapsarbetet, i möjligaste mån utformades i alla detaljer, så att icke luckor kvarlämnades att fyllas, då en krissituation redan inträtt. Med särskild hänsyn till de intressen kollegium hade att företräda önskade kollegium vidare understryka nödvändigheten av att näringslivets representanter redan i fredstid erhöle ingående kännedom om de planerade åtgärdernas omfattning och beskaffenhet, så att anpassningen i ett uppkommet krisläge kunde bli så snabb och friktionsfri som möjligt. Det vore givetvis härvid av största betydelse, att beredskapsprogrammet erhöle en klar och överskådlig utformning. En intim samverkan i prisfrågorna borde söka åstadkommas mellan de statliga myndigheterna och näringslivet. Då denna samverkan fordrade organisatoriska förberedelser, borde planer i sådant hänseende redan nu utarbetas, så att ifrågavarande samarbete i en inträdd krissituation utan dröjsmål kunde förverkligas.

I vissa organisationers yttranden har föreslagits, att lagens tillämpning skall begränsas till de fall, då Sverige bleve indraget i krig eller komme att bliva föremål för en av krig föranledd varaktig avspärrning. Sådan begränsning föreslås i bl. a. yttrandena från *handelskammarna i Stockholm* och *Jönköping*. *Köpmannaförbundet* har härutinnan gått ett steg längre, i det att förbundet ansett lagen böra tillämpas endast under krig.

Handelskammaren i Luleå har anfört:

Det kunde ifrågasättas, huruvida icke de allmänna förutsättningarna enligt 1 § första stycket kunde givas en snävare formulering, exempelvis genom begränsning av befogenheten så, att den endast gällde vid krig och omedelbar krigsfara, samt om icke karaktären av nödfallsutväg kunde ytterligare pointeras. Skulle vidare befogenheter visa sig erforderliga, återstode ju möjligheten för Kungl. Maj:t att begära utsträckta fullmakter av riksdagen. Någon anledning ur beredskapssynpunkt att ordna en rationell kristidshushållning, som icke förutsatte riksdagens medverkan, för andra än de av handelskammaren angivna fallen syntes icke föreligga.

Även andra erinringar ha riktats mot förslaget 1 §.

Sveriges industriförbund har ansett den definition, som givits begreppet maximipris vara alltför vag, och härom anfört:

I själva lagtexten utsades allenast, att det pris, som fastställdes av Konungen, skulle vara skäligt. Härmed avsåges enligt den lagförslaget åtföljande kommentaren, »att priset genomsnittligt täcker nödvändiga kostnader men därutöver blott medger en skälig vinstprocent och i övrigt icke mer än nödigt avviker från det prisläge, som motiveras av det minskade utbudet». Denna begreppsbestämning syntes förbundet böra förtydligas, då den lämnade rum för tvivelsmål, huruvida och under vilka betingelser, man ägde frångå det första skälighetskriteriet — d. v. s. ersättning för nödvändiga kostnader jämte en »skälig» vinstprocent — och sålunda låta priset bibehålla mer av sin funktion att särskilja de trängande behoven från de mindre trängande och därigenom åvägabringa en avvägning mellan nutida och framtida behov. Skulle en dylik utvidgning åsyftas med uttalandena i motiven, hade därigenom givits uttryck åt en riktig synpunkt på detta problem. Den borde emellertid i så fall kommit till tydligare uttryck.

Handelskammaren i Stockholm har anfört, att de i 1 § under a) och b) införda stadgandena fått en enligt sakens natur så pass vag avfattning, att deras innehåll snarare syntes höra hemma i den förslaget åtföljande motiveringen än i själva lagen.

Handelskammaren i Göteborg har ifrågasatt, om den utvidgning i förhållande till 1918 års maximiprislage av de grupper av varor, som skulle kunna åsättas maximipris, verkligen vore av behovet påkallad.

Till övriga i yttrandena gjorda detaljmärkningar återkommer jag i samband med behandlingen av de särskilda bestämmelserna i förslaget.

Departementschefen.

Allmän motivering.

Som ett av huvudproblemen i krigstider framstår frågan, hur man skall kunna undvika den snabbt fortgående prisstegring som då erfarenhetsmässigt brukar framträda och vars olyckliga konsekvenser äro väl kända. Prispolitiken är icke ett isolerat spörsmål utan utgör en integrerande del av samhällets politik överhuvud. Den är icke heller bunden vid vissa specifika åtgärder. Bäst synes den kunna karakteriseras såsom sammanfattningen av de modifikationer och kompletteringar av det allmännas åtgärder på olika områden, som betingas av ett ständigt hänsynstagande till kravet på skydd för penningvärdet med vederbörligt beaktande av vissa befolkningsgruppers konsumentintressen. I en enstaka författning av prispolitisk syftning får man därför icke se annat eller mera än ett medel att på någon viss punkt nå en för det *samlade* resultatet av politiken gynnsam verkan. Den ifrågasatta maximiprislagstiftningen bör tydligen under angivna förhållanden insättas i ett större sammanhang för att en riktig uppfattning skall erhållas om dess betydelse. Det kan därför vara motiverat att utan anspråk på fullständighet söka angiva huvudlinjerna i det problem som krigstiden ställer för prispolitiken för att på detta sätt motivera lagförslaget och samtidigt avgränsa dess betydelse; av iver att bevisa det självklara förhållandet, att en maximiprisättning ej erbjuder en lösning på krigstidens prispolitiska problem, har man stundom i den allmänna diskussionen letts till att förneka även dess nödvändighet för vissa speciella fall, vilka kräva rättslig reglering.

Allmänna utgångspunkter för prispolitiken.

Prisutvecklingen påverkas i krigstider i stigande riktning av en rad olika faktorer på både utbuds- och efterfrågesidan. Jag torde först få lämna en kort översikt över de viktigaste av dessa faktorer till stöd för den följande diskussionen av prispolitikens utformning. Jag vill därvid förutskicka, att den uppdelning i utbudsfaktorer och efterfrågefaktorer, som synes nödvändig för överskådlighetens skull, icke kan ge en fullständig bild av hur prisutvecklingen bestämmes, eftersom avgörande betydelse tillkommer en delvis automatisk växelverkan mellan dessa olika faktorer.

Prisstegrande faktorer på utbudssidan. I krigstider måste man räkna med ett icke oväsentligt prisstegrande inflytande av omläggningarna inom utri-keshandeln. Importbegränsningarna äro härvid av den största betydelsen, men i vissa fall kan också en relativt sett ökad export föranleda en väsentligt minskad tillförsel av vissa varor, som konsumeras på hemmamarknaden. Den prisstegrande tendensen blir särskilt märkbar, i den mån man ej genom växelkursförändringar eller på annat sätt neutraliserar inflytandet av den internationella prishöjningen å dessa varor, som står i samband med den sannolikt inflationsartade utvecklingen på de stora

utländska varumarknaderna och vars verkan kan förstärkas genom en betydande höjning av frakterna.

I prisstegrande riktning verkar även den minskade tillgång på råvaror och arbetskraft för den normala produktionen för hemmamarknaden, som uppkommer när en väsentlig del av den produktiva verksamheten måste inriktas direkt på ett tillgodoseende av försvarets behov.

Här berörda prisstegrande faktorer på utbudssidan äro ofrånkomligt förbundna med de av kriget orsakade förändringarna i marknadsläget. Man har därjämte att räkna med vissa lika betydelsefulla faktorer, som förklaras av näringslivets sätt att reagera inför utvecklingen.

Från producenternas sida är sålunda i vissa fall att förvänta ett minskat utbud till följd av sådana produktionsbegränsningar som äro motiverade av de ökade riskerna. Dessutom måste man erfarenhetsmässigt räkna med att prisförväntningarna locka fram nya spekulativt inriktade företag inom varudistributionen, som på kort sikt — och detta är i förevarande sammanhang tillräckligt — bidra till att det normala varuflödet från producent till konsument hämmas.

Slutligen tillkommer en tendens att hålla tillbaka varuutbudet i förväntan på en prisstegring och en tendens att höja produktpriserna med föregripande av en förutsedd allmän prisstegring. I synnerhet när konkurrensen är på något sätt begränsad, torde dylika tendenser göra sig gällande. Och i den mån utvecklingen ger stöd åt prisförväntningarna, kan man vänta sig att tendenserna förstärkas. Ett föregripande av en allmän prisstegring blir därigenom självt ägnat att driva fram en sådan. Här möta för det ekonomiska livet i vissa lägen normala och välkända företeelser som emellertid kunna få en olycklig verkan, när de — som i krigstider måste bliva fallet — samverka med en rad andra prisstegrande faktorer. Att prisutvecklingen i väsentlig utsträckning bestämmas av *förväntade* prisförändringar betyder icke endast att priserna kunna överstiga den nivå, som skulle ge balans mellan tillgång och förbrukning, utan även att de kunna drivas allt längre från denna nivå. Man har med andra ord icke rätt att räkna med att prisutvecklingen skall bli självreglerande och tendera mot jämvikt vid ett läge, vid vilket prishöjningen begränsas till vad som kan anses motiverat av den ofrånkomliga inskränkningen av varuutbudet.

Prisstegrande faktorer på efterfrågesidan. Den företeelse som brukar skjutas i förgrunden vid diskussionen av prisutvecklingen i krigstider är den betydande köpkraftsökning som framkallas av statens utlägg för försvarsberedskapen. Därvid förutsattes, att dessa utlägg icke täckas av verkliga inkomster. En grundläggande förutsättning för att statsutgifternas ökning skall framkalla en »inflation» är vidare att köpkraftsökningen icke neutraliseras genom ett motsvarande sparande från inkomsttagarnas sida utan föranleder ökad konsumtionsvaruefterfrågan och att den icke heller förbindes med en nedgång i den enskilda investeringsverksamheten.

Mot erfarenheterna från det senaste världskriget och — i synnerhet — åren

närmast därefter, då dessa förutsättningar voro uppfyllda, stå senare erfarenheter av motsatt innebörd. Det förbises ofta, att den svenska valutapolitiken efter år 1933 i förening med den förda finanspolitiken tillfört marknaden mycket betydande köpkraftstillskott, vilka visserligen måste ha verkat i prisstegrande riktning men icke fått någon inflatorisk effekt på grund av att förutsättningarna saknats för en sådan utveckling; sparandet har ökats och tillkommande produktion kunnat baseras på outnyttjade produktiva tillgångar. Än tydligare är utvecklingen i Tyskland, där till följd av en effektiv marknadsreglering, omfattande bland annat arbetslönerna, en fortsatt kraftig underskottsbudgetering av den typ som eljest brukar möta under krig, icke lett till de effekter som man med en ytlig tolkning av erfarenheterna från världskriget hade haft anledning vänta. Även Englands och Förenata staternas ekonomiska utveckling under senare år kan åberopas till stöd för den här hävdade uppfattningen.

Om än statsutgifternas ökning sålunda icke i och för sig är en tillräcklig orsak till inflation, är det dock givet, att den måste kraftigt bidra till en prisstegring, om omständigheterna i övrigt äro gynnsamma för en sådan. Och för den händelse man ej kan förebygga de reaktioner hos producenter och konsumenter som av anförda skäl till sist bli avgörande, är detta otvivelaktigt fallet vid krig eller krigsfara, när produktionskapaciteten på en rad punkter får antagas vara fullt utnyttjad och även i övrigt ett flertal faktorer på utbudssidan tendera att driva priserna i höjden.

Köpkraften ökas emellertid i en krigssituation icke endast och — vid början av utvecklingen — säkerligen icke i främsta rummet genom statsutgifternas stegring utan genom att enskilda i stor utsträckning söka ö v e r f ö r a s i n a l i k v i d a t i l l g å n g a r i s a k v ä r d e n genom varuköp. Härvidlag är det återigen framtidsförväntningarna som fälla utslaget: man fruktar varubrist och räknar med prisstegring som man vill skydda sig mot efter måttet av sin förmåga. Härigenom erhåller marknaden ett plötsligt tillskott av medel, som tidigare legat steriliserade i kassor eller representerat ett outnyttjat kreditunderlag i bankerna.

Sedan en viss prisstegring av dessa och andra orsaker kommit till stånd, måste man såsom en följd av denna även räkna med en h ö g r e i n k o m s t n i v å, vilken underbygger den höjda prisnivån och ger upphov till en ytterligare ökad varuefterfrågan, i den mån ej köpkraftstillskotten neutraliseras antingen genom höjda skatter eller ökat sparande. Man kan kanske förut-sätta, att det sistnämnda i viss utsträckning blir fallet beträffande de inkomster, som uppbäras av företagsägarna, då företagen antagligen se sig föranlåtna att bedriva en försiktig utdelningspolitik under de ovissa förhållanden som råda i en krigssituation. En ökning i dessa gruppers varuefterfrågan förefaller dock trolig. Vad åter angår arbetarklassens efterfrågan på konsumtionsvaror, kommer denna givetvis att bli beroende av utvecklingen av de sammanlagda löneutbetalningarna, vilken sannolikt kommer att gå i stigande riktning både på grund av ökad sysselsättning och till följd av en höjning av lönenivån. Redan fruktan för prisstegringar kan vän-

tas framkalla löneaktioner som sannolikt skulle möta ett tämligen svagt motstånd, om även företagarna förutse stigande priser. I den mån en prisstegring redan hunnit framträda, ökas givetvis trycket på arbetsmarknaden.

När varutillgången minskats, blir en inskränkning av den totala reguljära konsumtionen inom landet ofrånkomlig. Försök från stora befolkningsgruppers sida att hålla sig skadeslösa genom inkomstökningar kunna då icke få någon annan verkan än att de driva den allmänna prisnivån allt högre. Lönestegringar — och detsamma gäller även andra former för kompensatorisk inkomstökning såsom exempelvis en höjning av priserna på jordbrukets produkter — kunna sålunda omöjliggöra en ny jämviktsbildning på basis av en knappare varuförsörjning och en mera begränsad tillgång på produktionsmedel. Risk föreligger uppenbarligen i ett sådant läge för en fortgående prisstegring som, sedan den väl kommit igång, knappast låter sig hejda.

Prispolitikens utformning.

Andra prispolitiska åtgärder än prisregleringar. Jag torde nu få övergå till frågan om statsmakternas möjligheter att behärska den prisstegring som här skildrade förhållanden tendera att driva fram. Utgångspunkten för varje diskussion om utformningen av en på skydd för penningvärdet inriktad prispolitik är prisernas betydelse för utbudets och efterfrågans inbördes anpassning. Vid minskad varutillgång eller ökad efterfrågan kan ett oförändrat pris icke vidmakthållas. Prispolitiska åtgärder, som åsyfta att förhindra en prisstegring, måste därför baseras på antingen en ökning av utbudet eller en begränsning av efterfrågan. De möjligheter som i detta hänseende stå till förfogande utan tillgripande av prisreglering torde först böra behandlas.

I första hand komma härvid de rent penningpolitiska åtgärderna i betraktande. Jag har redan berört möjligheten att genom en sänkning av växelkurserna i viss utsträckning motverka inflytandet av de utländska prisstegringarna. Vid sidan härav torde en viss höjning av ränteläget och en mera restriktiv kreditpolitik från bankväsendets sida vara att förorda. Även om dessa åtgärder äro av grundläggande betydelse, torde man i en krigssituation ej kunna hoppas att endast genom dem nå det åsyftade resultatet.

Begränsade äro även möjligheterna att hålla nere de köpkraftstillskott, som tillföras marknaden genom finanspolitiken. Erforderliga åtgärder för landets försvar vid krig eller krigsfara få icke underlåtas, därför att kostnaderna härför ej till hela beloppet kunna täckas genom omedelbar uttaxering. Man har sålunda att räkna med sannolikheten av att en underbalansering av budgeten i angivna lägen ej kan undvikas. Penningpolitiska överväganden kunna icke föranleda annat än att denna underbalansering begränsas till minsta möjliga belopp och att sådana finansieringsformer för budgetunderskottet väljas, som medföra den minsta samlade ökningen av varuefterfrågan. En upplåning i den fria marknaden bör exempelvis föredragas framför en utgiftstäckning med medel förskotterade från riksbanken. I praktiken blir i detta hänseende riksbankens politik bestämmande, eftersom riksbanken genom sina operationer på marknaden (köp och försälj-

ningar av obligationer, skattkammarväxlar etc.) helt kan avgöra den utsträckning i vilken statens skuldbevis inläggas i riksbankens portfölj respektive tillföras marknaden eller förbli utestående på denna. En närmare diskussion om hur finansieringen bör utformas ger föga av intresse, när man inte känner den allmänna utvecklingen. Valet mellan olika utvägar får träffas från fall till fall.

På det lönepolitiska området möta än större svårigheter att nu uppdraga riktlinjer för statsmakternas framtida handlande. Önskvärdheten av att så att säga förankra prisutvecklingen i en relativt fast lönenivå är ställd utom diskussion. Det får emellertid icke förbises, att en viss varuprisstegring knappast kan undvikas och att det kan visa sig nödvändigt att arbetarna erhålla viss kompensation för denna. I vad mån detta blir fallet, måste bero på prisstegringens fördelning på olika utgiftsposter och på möjligheten att oavsett prisstegringarna skydda arbetarna mot en större sänkning av levnadsstandarden än den minskade konsumtionsvaruförsörjningen inom samhället vid jämn fördelning nödvändiggör.

De tendenser att i förväntan om en allmän prisstegring hålla tillbaka varuutbudet och öka lagerhållningen samt att höja produktpriserna, varmed man såsom förut angivits måste räkna, kunna bekämpas på olika sätt. Genom överenskommelser med större producent- eller distributörsgrupper torde mycket stå att vinna, i synnerhet om staten med stöd av en allmän förfogandelag kan garantera att varuströmmarna till distributionen flyta normalt. Andra utvägar äro statligt organiserad varuförmedling inom den nuvarande distributionsapparats ram eller en vinstbeskattning så utformad, att den i främsta rummet drabbar spekulation i lagerhållning. Jag vill i detta sammanhang nämna, att förslag till en förordning om krigsvinstbeskattning med denna syftning är under utarbetande inom finansdepartementet.

När varutillgången är otillräcklig, kan man emellertid knappast hoppas nå ett tillfredsställande resultat enbart genom de nyss angivna åtgärderna. Konsumenternas handlande kan då sannolikt påverkas blott genom att vissa prisgarantier lämnas från statens sida. Producenternas politik kan, när marknaden är organiserad, påverkas genom överenskommelser men i andra fall knappast med full effektivitet, om ej de för utvecklingen avgörande förväntningarna om en fortgående prisstegring hållas tillbaka eller prishöjningarna direkt förhindras genom statliga ingripanden i den fria prisbildningen. Fråga uppkommer därför här om tillgripande av en prisreglering.

Prisregleringar utan ransonering. Såsom tidigare angivits kan det pris som uppkommer på marknaden som resultat av samspelet mellan utbud och efterfrågan väsentligt avvika från det pris som på längre sikt skulle möjliggöra balans mellan den faktiska av utrikeshandeln och produktionen betingade varutillgången å ena sidan samt den vid olika pris framkommande verkliga varuförbrukningen å andra sidan. Detta förklaras främst av att utbudet och efterfrågan, sådana de framträda på marknaden, på ett avgörande sätt på-

verkas av säljarnas och köparnas *förväntningar* om den framtida prisutvecklingen. Dessa kunna pressa ned utbudet under tillgången och driva upp efterfrågan över förbrukningen. Den förstnämnda tendensen kan särskilt väntas göra sig gällande i sådana fall, då begränsningar i den fria konkurrensen möjliggöra en reduktion av utbudet under dess möjliga höjd.

Om man inskränker sig till att genom prisreglering motverka försök från producenternas sida att föregripa en väntad prisstegring eller en efterfrågeökning som har sin grund i konsumenternas önskan att skydda sig mot en befarad prisstegring, bör åsyftat resultat under angivna omständigheter kunna ernås utan samtidigt tillgripande av ransonering av ifrågavarande nyttigheter, eftersom prisregleringen får antagas ägnad att bryta prisförväntningarna och därigenom kommer att öka utbudet och minska efterfrågan. Beträffande möjligheten av en sådan prisreglering utan stöd av ransonering ha starkt delade meningar tidigare varit rådande. I denna fråga torde dock de senare årens ekonomiska diskussion få anses ha bragt önskad klarhet.

Anledning att ingripa finnes endast beträffande varor, vilkas behandling i prishänseende kan tänkas efter i det föregående angivna linjer bliva av särskild betydelse för den allmänna prisutvecklingen. Då en prisreglering av här angiven inriktning icke åsyftar att pressa ned priserna under den nivå som skulle etableras vid fri konkurrens och om ingen prisstegring föregripes, behöver man vid bestämmandet av regleringens tillämpningsområde icke taga hänsyn till varuproduktionens elasticitet, som berörts i vissa yttranden över det remitterade förslaget till maximiprislag. Den risk för investerings- och produktionsminskning som kan tänkas föreligga sammanhänger icke direkt med prisregleringen men bör eventuellt mötas genom överenskommelser eller produktionsstödjande åtgärder.

Det låter sig ej göra att nu närmare ange vilka varor etc., som under angivna förutsättningar kunna behöva inbegripas under en prisreglering. Här föreligger en betydelsefull utredningsuppgift för rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap. Väsentligen bör det bliva fråga om varor, av vilka tillgången kan komma att begränsas genom viss avspärrning av importen respektive genom att för varuproduktionen nödvändiga naturtillgångar eller erforderlig arbetskraft måste disponeras för andra ändamål. I båda fallen måste förhandsantaganden om utvecklingen bygga på en bedömning av det försvarspolitiska läget för vilken detta icke är platsen.

En reglering behöver i förevarande sammanhang ej taga formen av en fixering av vissa bestämda högsta priser. Andra möjligheter kunna stå till buds. Utan att gå in på de komplicerade frågor som här uppkomma och som böra göras till föremål för utredning av på området sakkunniga vill jag här såsom exempel på alternativt tänkbara former för reglering nämna förbud mot priser som med mera än ett visst procenttal överstiga försäljarens återanskaffningskostnader (reproduktionspriser) eller fastställande av normalpriser i förening med skyldighet för producent och distributör att dels offentligt ange tillämpade försäljningspriser, dels eventuellt också inför statlig myndighet motivera avvikelser från normalpriser med risk att få er-

lägga prisskillnaden till det allmänna. Sådana normalpriser böra tydligen bestämmas med hänsyn till rådande produktionskostnader inklusive normal vinstprocent.

En prisreglering av här ifrågavarande slag måste vid krig eller krigsfara kunna genomföras med sådan snabbhet, att prishöjningar av den art mot vilken man vänder sig icke ha hunnit skjuta fart. Den måste därför baseras på en fullmaktslagstiftning, vilken lämpligen bör innefatta rätt att fastställa visst högsta pris.

Prisregleringar med ransonering. För vissa varor, särskilt livsförnödenheter, kan det prisläge som kan bevaras med hittills angivna medel ur försörjningspolitiska synpunkter framstå såsom otillfredsställande. Utöver den förut motiverade prisregleringen kan därför böra övervägas en reglering till skydd för de mindre bemedlade befolkningsgruppernas levnadsstandard; av det anförda följer, att en sådan ytterligare på lagstiftningsväg genomförd prisreduktion måste underbyggas genom konsumtionsreglerande åtgärder. Angelägenheten av en sådan prisreglering i vissa situationer torde icke behöva närmare utvecklas, om den än i diskussionen om maximiprislagstiftningens berättigande icke alltid tillräckligt beaktats. Jag vill dock erinra om att den försörjningspolitiskt motiverade prisregleringen till följd av sin betydelse för lönepolitiken även den till slut blir en förutsättning för ett effektivt skydd för penningvärdet.

Tillämpningsområdet för en försörjningspolitiskt motiverad prisreglering bestämmas även det i första hand av den väntade tillgången på olika varor. Men det allt avgörande blir inom denna ram vilken betydelse varorna ha för upprätthållandet av en godtagbar levnadsstandard eller — statistiskt sett — vilken roll de spela inom hushållsbudgeten för befolkningsgrupper med mindre inkomster. Möjligheten att nå fram till betryggande överenskommelser är i detta sammanhang ringa och marknadens organisationsgrad framstår därför som relativt betydelselös. Jag har redan framhållit, att en reglering med här angiven syftning måste kompletteras med konsumtionsreglerande åtgärder. Närmast ifrågakommer en direkt ransonering; en efterfrågebegränsning genom reduktion av de mera bemedlade befolkningsgruppernas köpkraft exempelvis skattevägen är knappast att betrakta såsom mera än en teoretisk möjlighet.

Vid en prisreglering av här ifrågavarande inriktning måste man i regel räkna med fastställande av visst högsta pris. I den mån smidigare regleringsformer synas möjliga att tillämpa, äro de dock givetvis att föredraga. Detta kan tänkas bli fallet närmast för sådana varor som ur tillgångssynpunkt ligga förhållandevis gynnsamt till.

Här diskuterade åtgärder kunna i olika avseenden inverka på produktions omfattning och inriktning. I den situation som tänkes föreligga är det givetvis i högsta grad önskvärt, att prisregleringarna ej lägga hinder i vägen för ett effektivt utnyttjande av landets produktiva resurser. När andra regleringsformer än maximipris tillämpas, torde emellertid ej något avbräck

behöva befaras för den normala produktionsverksamheten. Och även i de fall då maximipris anses nödvändiga, behöva företagens motiv för fortsatt produktion ej tas bort, om prisen fastställas på en i förhållande till kostnaderna avpassad höjd och alltså endast eliminera en vid fria marknadsförhållanden på kort sikt möjlig vinst *utöver* normal avkastning. Om det på grund av försörjningspolitiska hänsyn vid en redan starkt reducerad marginal mellan kostnader och pris ej låter sig göra att vid prissättningen bereda producenterna och distributörerna en skälig vinst, torde frågan om statliga subventioner och andra produktionsstödjande åtgärder få upptagas till övervägande.

Ur ren försörjningssynpunkt är angelägenheten av att kunna ingripa redan på ett tidigt stadium av en prisstegring, orsakad av krig eller krigsfara, mindre framträdande. Icke minst med tanke på regleringens betydelse för lönepolitiken och konsumenternas inköpsvanor samt därmed ytterst på den allmänna prisutvecklingen bör dock en möjlighet till snabbt ingripande stå öppen. Även av försörjningspolitiska skäl är därför en fullmaktslagstiftning önskvärd. Någon anledning att arbeta med skilda fullmaktslagar för de här och i föregående avsnitt behandlade båda grupperna av prisreglerande ingripanden finnes icke trots den olika utformning av åtgärderna som är sannolik; i båda fallen bör ju fullmakten avse rätt att åsätta visst högsta pris.

Av vad jag anfört framgår att prisreglerande åtgärder enligt min mening böra komma ifråga endast när så av angivna skäl är oundgängligen nödvändigt samt att tillämpningsområdet i så fall bör kunna bli relativt begränsat och tillämpningsformerna i många fall förhållandevis mjuka. I den mån överenskommelser om prissättningen icke kunna träffas eller staten icke kan garantera en normal varutillförsel till marknaden, framstå dock regleringsåtgärder av de slag som här diskuterats såsom nödvändiga, om ej de organisatoriska, lönepolitiska och finanspolitiska strävandena att hålla tillbaka den prisstegring, som vid krig eller krigsfara drives fram både av ökad varuknapphet och kraftigt ökade statsutgifter, skola bli i det väsentliga förfehlade. Jag förordar därför, att förslag till fullmaktslag angående maximipriser, utformad enligt de tankegångar jag här utvecklat, föreläggas riksdagen.

Speciell motivering.

Med utgångspunkt från det utremitterade förslaget till maximiprislag och med beaktande av under remissen framkomna erinringar har inom finansdepartementet upprättats ett reviderat förslag till sådan lag. Jag övergår nu till en redogörelse för de särskilda bestämmelserna i sistnämnda lagförslag.

1 §.

Det remitterade förslaget innebar, att vid krig, krigsfara eller eljest av krig föranledda utomordentliga förhållanden Konungen skulle äga att förordna om maximipris. Lagen förutsattes skola erhålla temporär giltighet.

Vid anmälan förut i dag av förslag till allmän förfogandelag har chefen för justitiedepartementet efter samråd med mig uttalat, att en av riksdagen godkänd förfogande- och maximiprislagstiftning bör föreligga redan före ett krisläge, som kan påkalla lagstiftningens tillämpning. Lagstiftningen bör emellertid träda i tillämpning allenast vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden. Förordnande härom bör under tid, då riksdagen icke är samlad, få meddelas av Konungen, om riksdagskallelse utfärdats eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Om sålunda meddelat förordnande ej blir av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, bör detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse. Under tid, då riksdagen är samlad, bör förordnande meddelas av Konungen med riksdagens samtycke.

I överensstämmelse härmed har i 1 § av det nu ifrågavarande förslaget stadgats, att lagens huvudbestämmelser, 2—7 §§, skola äga tillämpning allenast efter särskilt förordnande under de förutsättningar som nyss angivits. Övriga bestämmelser i förslaget, som avse ansvar m. m., beröras däremot ej av att förordnande om lagens tillämpning icke är gällande. Har sådant förordnande meddelats, skall ansvar kunna ådömas för förseelse mot lagen, som skett under tiden för förordnandet, även sedan detta upphört att gälla.

2 §.

Denna paragraf, som motsvarar 1 § i 1918 års maximiprislag och i det remitterade förslaget, innehåller bland annat de grundläggande förutsättningarna för åsättande av maximipris. Beträffande utformningen och tolkningen av dessa förutsättningar hänvisas till den allmänna motiveringen. I förhållande till det remitterade förslaget ha i det reviderade förslaget vidtagits vissa jämkningar av väsentligen formell betydelse, åsyftande att bättre anpassa lagtexten efter för denna grundläggande tankegångar.

I fråga om paragrafens innehåll anföres i promemorian:

I 1 § i 1918 års maximiprislag hade bestämningen av de varuslag, som kunde bliva föremål för maximiprissättning, följande lydelse: »livsmedel, foder för kreatur, vara, som är avsedd att genom sin förbränning alstra värme, ljus eller kraft, beklädnadsvara eller annan dylik förnödenhet». Genom den i förslaget meddelade bestämningen, »livsmedel, foder för kreatur, bränsle, beklädnadsvara eller annan för befolkningen eller produktionen viktig förnödenhet», torde omfattningen av de varuslag, vilka kunna åsättas maximipris i viss mån utvidgas. Liksom enligt 1918 års maximiprislag inbegripes i den föreslagna bestämmelsen även elektrisk kraft.

Beträffande maximiprisets storlek har den i den äldre lagstiftningen begagnade formuleringen ansetts kunna bibehållas. Det pris, som enligt paragrafen bestämmes av Konungen, skall vara skäligt, varmed torde få avses, att det genomsnittligt täcker nödvändiga kostnader men därutöver blott medger en skälig vinstprocent och i övrigt icke mer än nödigt avviker från det prisläge som motiveras av det minskade utbudet. Av vikt torde vara

att de åsatta maximipriserna äro väl avvägda med avseende å förutsättningarna för produktionen av förnödenheterna. Maximipriset bör ej stå fast, därest de omkostnader produktionen har att bära stegras. Genom att maximipris enligt förslaget skall kunna åsättas för produktionen viktiga förnödenheter torde emellertid en stegring av omkostnaderna för produktionen i stort sett kunna förebyggas.

Liksom enligt 1918 års lag bör maximipris kunna fastställas allenast för visst område.

1918 års maximiprislag innehöll i 2 § bestämmelser om befogenhet i vissa fall för länsstyrelse att, när så funnes nödigt, förordna om maximipris för viss kommun i fråga om detaljhandel med livsmedel, foder för kreatur samt varor som voro avsedda att genom sin förbränning alstra värme, ljus eller kraft. Förutsättningen var, att Konungen förklarat sådana förhållanden, som i 1 § av lagen avsågos, vara för handen (krig, krigsfara etc.), att inom kommunen priset å sådan förnödenhet stegrades väsentligt högre än förhållandena påkallade samt att av Konungen åsatt maximipris ej var inom kommunen gällande. Länsstyrelsens förordnande om maximipris skulle ofördröjligen underställas Konungens prövning och fastställelse men skulle lända till efterrättelse, intill dess annorlunda kunde varda av Konungen bestämt. Livsmedelsnämnd, kommunalnämnd eller magistrat ägde hos länsstyrelse hemställa om sådant förordnande och innan detta meddelades skulle livsmedelsnämnd ha haft tillfälle att yttra sig.

I det remitterade förslaget har bestämmelsen om rätt för länsstyrelse att fastställa maximipris för viss kommun ersatts med bestämmelse i 2 § om skyldighet för länsstyrelse att göra anmälan till Konungen om inom visst område inträffad prisstegring. I promemorian anföres härom:

Bestämmelserna i 2 § av 1918 års lag motiverades med att det kunde tänkas, att mellanhänderna på en viss ort oskäligt fördyrade livsförnödenheter, som kunde på helt närliggande orter tillhandahållas till vida lägre priser. Befogenheten borde ej utövas annat än i undantagsfall. Emellertid ansågs redan tillvaron av en sådan befogenhet skola under vissa omständigheter komma att underlätta de kommunala livsmedelsnämndernas strävanden, i det att därigenom åt nämnderna och av dem förda underhandlingar bereddades ökad auktoritet. Den befogenhet som sålunda tillagts länsstyrelserna torde emellertid endast undantagsvis ha kommit till användning under världskriget. Det är vidare särskilt med hänsyn till de ändrade grunderna för maximiprisens bestämmande uppenbart, att hithörande frågor ur enhetlighetens synpunkt beredas den mest tillfredsställande behandling, om endast Kungl. Maj:t har rätt att förordna om maximipris. Kungl. Maj:t kan ju förordna om maximipris allenast för visst område. Länsstyrelses beslut skulle visserligen kunna meddelas med mindre tidsutdräkt men å andra sidan bleve frågan icke därmed slutgiltigt avgjord, då beslutet ju skulle underställas Kungl. Maj:t. I förslaget har med hänsyn härtill någon befogenhet för länsstyrelserna att förordna om maximipris icke upptagits. Emellertid har i stället i förslaget föreskrivits, att länsstyrelse bör, om Konungen förklarat sådana förhållanden, som i lagen avses, vara för handen, ofördröjligen göra anmälan till Konungen, därest priset å förnödenhet, varom där sägs, inom visst område visar en väsentlig stegring. Sådan anmälan skall dock ej ske, om högsta pris för förnödenheten är inom området gällande på grund av för-

ordnande av Kungl. Maj:t. Den omständigheten att länsstyrelse gör sådan anmälan synes böra verka hämmande på en prisstegringsrörelse, då maximiprisets storlek ju kan bestämmas utan hänsyn till inträdd prisstegring.

Rikskommissionen har härom anfört:

Rikskommissionen funne det i och för sig lämpligt, att, såsom föreslagits, rätten att förordna om maximipris förbehölles Kungl. Maj:t. Man torde väl kunna räkna med, att det under en utvecklad kristidshushållning icke bleve länsstyrelserna utan särskilt tillsatta kristidsmyndigheter, som finge till uppgift att följa förhållandena på de olika varumarknaderna och vid behov taga initiativ till ingripanden mot framträdande prisstegringstendenser. Åt dessa myndigheter, vilka finge förutsättas komma att innesluta representanter för olika näringsintressen, torde dock knappast kunna anföras att fatta beslut angående bestämmandet av maximipris. Såsom 2 § avfattats innehölle den emellertid endast en bestämmelse av administrativ karaktär, vilken icke torde ha sin plats i själva lagen.

Sveriges köpmannaförbund har ansett det olämpligt att fastställa maximipris allenast för visst område och olika pris för olika områden.

Av de skäl som anföras i den remitterade promemorian anser jag, att rätten att föreskriva maximipris bör förbehållas Kungl. Maj:t samt att den även bör kunna avse fastställelse av maximipris för allenast visst område av riket liksom ock av olika pris för olika områden. Uppenbart är emellertid, att maximipris i regel bör fastställas för riket i dess helhet.

Den i det remitterade förslaget upptagna bestämmelsen om skyldighet för länsstyrelsen att göra anmälan till Konungen om inom visst område inträffad prisstegring synes, med beaktande av vad rikskommissionen i denna del anmärkt, lämpligen böra meddelas i administrativ ordning. Nämda bestämmelse har därför icke upptagits i det nu förevarande förslaget.

I fråga om grunderna för bestämmandet av maximiprisets höjd får jag — med understrykande av vad härutinnan anförts i den remitterade promemorian — hänvisa till de principiella synpunkter, som utvecklats i den allmänna motiveringen till lagförslaget.

Då enligt det remitterade förslaget möjlighet skulle föreligga att genomföra en prisreglering beträffande varje för befolkningen eller produktionen viktig förnödenhet, anser jag, att den i förslaget införda uppräknings av vissa varutyper bör såsom överflödig bortfalla. Beträffande den utsträckning i vilken varor kunna bli föremål för reglering hänvisar jag till den allmänna motiveringen.

3 §.

Denna paragraf motsvarar 3 § i 1918 års maximiprislag och i det remitterade förslaget.

Genom denna paragraf erhåller länsstyrelse rätt att under vissa omständigheter låta för ägares eller innehavares räkning verkställa tvångsförsäljning av förnödenhet, varå maximipris fastställts. Försäljningen skall ske till maximipriset, eventuellt minskat med högst tio procent. Denna rätt till-

mättes under krigstiden stor betydelse såsom ett påtryckningsmedel mot varuinnehavarna. Det må påpekas, att rätten är av annan natur än den förfoganderätt över förnödenheter, varom stadgas i förslaget till allmän förfogandelag. Förfoganderätten innebär nämligen i princip, att förnödenhet avstås till kronan, kronan obetaget att använda förnödenhet ej blott för statens utan även för befolkningens eller produktionens behov.

I promemorian anföres:

I 3 § av 1918 års lag stadgades, att tvångsförsäljning av vara, å vilken maximipris fastställts, skulle ske genom livsmedelsnämnds försorg eller i annan lämplig ordning. Enligt vad av rikskommissionen upplysts motsvaras i den av kommissionen planlagda kristidsadministrationen världskrigsårens livsmedelsnämnder av kristidsnämnder. Emellertid har icke i nu föreliggande lagförslag ansetts böra upptagas några bestämmelser om kristidsnämndernas befattning med ärenden enligt maximiprislagen. Detta synes lämpligen kunna ordnas i instruktionerna för dessa nämnder.

I detta sammanhang torde böra erinras om att inom socialdepartementet utarbetats visst lagförslag innebärande skyldighet för kommunerna att i krissituationer tillsätta kristidsnämnder och vidkännas kostnaderna därför.

4—6 §§.

Dessa paragrafer motsvara 4—6 §§ i 1918 års maximiprislag och i det remitterade förslaget.

I 6 § ha i det remitterade förslaget vissa ändringar vidtagits i förhållande till 1918 års lag för att uppnå överensstämmelse med stadgandena om husrannsakan. Sista stycket i 6 § av det remitterade förslaget, som stadgar förbud att yppa vad som inhämtats vid undersökning eller granskning, varom i paragrafen omförmäles, har i det nu ifrågavarande förslaget överflyttats till 9 §. Jag hänvisar till vad i nämnda sammanhang anföres.

7 §.

I promemorian anföres härom:

Här intagna bestämmelser om rätt för länsstyrelse att meddela ordningsföreskrifter beträffande detaljhandeln med särskilda varor överensstämma i stort sett med stadgandet i 7 § av 1918 års maximiprislag. I nämnda paragraf föreskrevs emellertid även rätt för länsstyrelse att stadga förbud mot att, på en gång eller under viss tid, sälja till samme förbrukare eller samma hushåll mer än viss angiven myckenhet av vara eller att sälja av viss vara annorledes än mot avlämnande av skriftliga, av livsmedelsnämnd utfärdade anvisningar. Rörande sådan reglering av detaljhandeln har rikskommissionen upplyst, att den planlagt anordningar, som syfta till att vid behov kunna genomföra ett för hela riket gällande enhetligt system. I följd därav ha bestämmelser i sådant hänseende ej upptagits i förslaget.

Bötesbeloppet för överträdelse av föreskrift, som länsstyrelsen meddelat, har ansetts böra bestämmas till högst trehundra kronor.

Enligt 1918 års lag skulle föreskrift enligt denna paragraf insändas till jordbruksdepartementet. Emellertid synes lämpligare att stadga, att föreskriften skall insändas till den centrala myndighet, varom Konungen förordnar.

I denna del ansluter jag mig till det remitterade förslaget. Ansvarsbestäm-
melsen har emellertid ansetts böra upptagas i 8 §. Härom hänvisas till det
följande. Med anledning av att i en del yttranden framhållits behovet av be-
stämmelser om ransonering och en planläggning av ransoneringsverksamhe-
ten torde böra framhållas, att en sådan planläggning verkställts av rikskom-
missionen för ekonomisk försvarsberedskap. Beträffande den omfattning, i
vilken maximiprissättningen kan behöva underbyggas genom ransonering,
hänvisar jag till den allmänna motiveringen till förslaget.

8—10 §§.

Dessa paragrafer innehålla bestämmelser om straff och andra påföljder
för överträdelser av lagen. De motsvara 8—10 §§ i 1918 års maximipris-
lag samt 8—9 §§ i det remitterade förslaget.

Härom anföres i promemorian:

Enligt 1918 års maximiprislag var straffet för den, som med vetskap om
att för vara gällde maximipris höll varan till salu för högre pris eller, i av-
sikt att för avyttring förvärva varan, för densamma bjöd högre pris, böter
från och med fem till och med tiotusen kronor eller, om omständigheterna
voro synnerligen försvårade, fängelse i högst sex månader. Några be-
stämmelser om förverkande innehöll däremot lagen icke. I de åren 1917—
1923 gällande prisockerlagarna — vari bl. a. stadgades straff för den som
beträffande livsmedel etc. antingen vid avyttring tog eller betingade sig
oskäligt pris eller för avyttring utbjöd varan för dylikt pris eller ock från
avyttring undanhöll vara, som han därför tillverkat, framvunnit eller an-
norledes förvärvat, under sådana omständigheter att uppenbar fara för oskä-
lig prisstegring förelegat, eller under angivna omständigheter för föryttring
köpte eller eljest såsom mellanhand förvärvade vara — var straffet första
gången böter från och med tjufufem till och med tiotusen kronor eller fäng-
else i högst ett år. Därjämte stadgades emellertid, att domstolen, efter ty
skäligt funnes, kunde förplikta gärningsmannen att utgiva, helt eller delvis,
värdet av taget eller betingat vederlag, värdet av vara som undanhållits
från avyttring eller värdet av vara som gärningsmannen förvärvat för av-
yttring. I förslaget har med hänsyn till dagsbotssystemet det normala straff-
et för brott mot lagen bestämts till dagsböter. Tiden för det fängelsestraff,
som kan ådömas vid synnerligen försvårade omständigheter, har ansetts
böra utsträckas från sex månader till ett år. I överensstämmelse med vad
i militära förfogandelagen stadgas har vidare införts straff för den som
överträder det i 6 § tredje stycket stadgade förbudet att yppa förhållande
som där avses. Det kan emellertid betvivlas, om dagsböter såsom normal-
straff är en tillräckligt avskräckande påföljd för brott mot maximiprisbe-
stämmelserna, där motivet i de flesta fall torde vara att söka i vinnings-
lystnad. Av erfarenheterna från krigstiden torde framgå, att den ekono-
miska vinsten genom lagöverträdelser av hithörande slag ofta kan vara myc-
ket stor. Liksom i prisockerlagarna upptogs i det tidigare omnämnda för-
slaget till allmän förfogandelag föreskrift om att egendom, som genom däri
straffbelagt förfarande undanhållits kronan, skulle vara förverkad. Ett
motsvarande stadgande synes böra inflyta i maximiprislagen. Efter möns-
ter av prisockerlagarna torde stadgandet böra innehålla, att domstolen må
efter ty skäligt finnes kunna förplikta gärningsmannen att utgiva, helt eller
delvis, värdet av taget eller betingat vederlag eller värdet av förnödenheter
som undanhållits. Påföljden bör sålunda ej inträda, om förnödenheten icke
försålts utan allenast utbudits mot vederlag överstigande maximipriset.

I förhållande till det remitterade förslaget har nu ifrågavarande förslag i här ifrågavarande delar jämkats endast i formellt hänseende. Med hänsyn till utformningen av 1 § har det i tredje stycket av 6 § i det remitterade förslaget stadgade förbudet att yppa vad som inhämtats vid undersökning eller granskning, varom i nämnda paragraf förmäles, samt straffbestämmelsen i 8 § sista punkten för överträdelse av sådant förbud sammanförts under en särskild paragraf, 9 §. Förbudet och straffet för överträdelse därav komma därigenom att gälla även efter det förordnande om tillämpning av 2—7 §§ upphört. Samma skäl har föranlett, att i 8 § upptagits stadgandet om ansvar för förseelse mot bestämmelse, som med stöd av 7 § meddelats av länsstyrelsen.

11—13 §§.

Dessa bestämmelser motsvara stadganden i 11—13 §§ av 1918 års maximiprislag och 10—12 §§ av det remitterade förslaget.

I överensstämmelse med vad som föreslagits i förslaget till allmän förfogandelag torde böra stadgas, att förseelse mot 9 § må av allmän åklagare åtalas endast efter angivelse av målsäganden. I övrigt ha i dessa paragrafer endast vidtagits några formella ändringar.

Bestämmelsen om lagens ikraftträdande.

I det remitterade förslaget föreslogs, liksom beträffande krigstidens maximiprislagar, att lagen skulle erhålla tidsbegränsad giltighet.

I överensstämmelse med vad som föreslagits beträffande den allmänna förfogandelagen föreslås att lagen skall gälla till och med den 31 mars 1940.

I enlighet med vad sålunda anförts har utarbetats förslag till *lag om fastställande av högsta pris å vissa förnödenheter (maximiprislag)*.

Föredraganden hemställer härefter att lagrådets utlåtande över förslaget, av den lydelse *bilaga A* till detta protokoll utvisar, måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten.

Ur protokollet:

Henrik Klackenborg.

F ö r s l a g
till
L a g
om fastställande av högsta pris å vissa förnödenheter
(maximiprislag).

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, när riksdagen ej är samlad, förordna, att vad i 2—7 §§ stadgas skall äga tillämpning; dock må förordnande, som nu sagts, ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Varder ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse.

Prövas under tid, då riksdagen är samlad, förhållanden vara för handen, som i första stycket sägs, äger Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnande, som där avses.

2 §.

Om priset å förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen, kan förväntas visa en stegring, vilken, ensam eller i förening med prisstegring å andra förnödenheter, kan medföra en fortgående försämring av den svenska kronans inhemska köpkraft eller en avsevärd nedsättning av befolkningens levnadsstandard, må Konungen, där så prövas nödigt, föreskriva, att vid frivillig försäljning av sådan förnödenhet skäligt av Konungen bestämt pris ej må överskridas.

Högsta pris å förnödenhet må fastställas för riket eller för visst område av riket och må, om förhållandena därtill föranleda, bestämmas olika för särskilda områden, så ock för olika slag av handel.

Från föreskrift, som i denna paragraf sägs, må Konungen medgiva de undantag, som prövas skäliga.

3 §.

Vägrar den, som i avsevärd myckenhet äger eller innehar någon för honom eller hans hushåll eller för annan av honom idkad näring än handel

uppenbarligen ej behöfelig förnödenhet, för vilken gäller enligt 2 § fastställt högsta pris, att sälja förnödenheten till sådant pris och finnes förnödenhetens försäljning vara erforderlig för tillgodoseende av behovet av dylik förnödenhet, äger länsstyrelse låta i lämplig ordning för ägarens eller innehavarens räkning och på hans bekostnad sälja förnödenheten till det fastställda priset eller, där länsstyrelsen på grund av särskilda omständigheter så finner skäligt, till nämnda pris minskat med högst tio procent.

Vad sålunda är stadgat skall äga motsvarande tillämpning, där borgenär såsom pant eller eljest under panträtt innehar förnödenhet, som i första stycket avses, eller har rätt att kvarhålla sådan förnödenhet såsom säkerhet för sin fordran; och njute borgenären rätt till betalning ur köpeskillingen.

Länsstyrelsens beslut om förnödenhets försäljning skall gå i verkställighet, ändå att det överklagas.

4 §.

Kan förväntas att kostnad för transport eller tillhandahållande av i 2 § omfördäld förnödenhet ökas så, att priset på förnödenheten stegras på sätt i nämnda paragraf avses, äger Konungen, där så prövas nödigt, föreskriva, att dylik kostnad ej må överstiga av Konungen bestämt belopp; och skall vad i samma paragraf stadgas äga motsvarande tillämpning.

5 §.

Gäller för förnödenhet enligt 2 § fastställt högsta pris eller har någon till offentlig myndighet gjort särskild utfästelse beträffande högsta pris, till vilket förnödenhet må av honom försälas, må ej, i vidare mån än som örensstämmen med offentlig myndighets anordning, såsom villkor för förnödenhetens försäljning fordras, att jämväl annan förnödenhet inköpes.

6 §.

Det åligger en var att, vid förfrågan av länsstyrelse eller polismyndighet, lämna upplysning, huruvida och i vilken myckenhet han innehar förnödenhet, varom i 2 § förmäles.

Vägrar någon att lämna begärd upplysning eller finnes skälig anledning misstänka, att han söker vilseleda i fråga om sitt innehav av förnödenheten, må undersökning verkställas av kontor, lagerlokal eller annan lägenhet, varöver han förfogar, så ock granskning ske av hans handelsböcker och affärshandlingar. I fråga om befogenhet att besluta angående undersökning eller granskning, som nu nämnts, samt beträffande tid, då undersökning må äga rum, och förfarandet därvid skola bestämmelserna angående husrannsakan äga tillämpning.

7 §.

Länsstyrelse äger, därest så finnes av behovet påkallat, att beträffande detaljhandel med förnödenhet, varom i 2 § förmäles, för kommun eller del av kommun meddela särskilda bestämmelser angående skyldighet för handlande att i eller vid försäljningslokalen hava anslag med prisuppgifter av viss beskaffenhet samt angående skyldighet att sälja visst slags förnödenhet efter vikt eller efter mått, så ock annan dylik bestämmelse, som må vara ägnad att motverka oskäligen prisstegring eller att ordna tillförsel, saluhållande eller förbrukning av förnödenhet.

Bestämmelse, som nu avses, skall så snart ske kan införas i länskungörelserna och en eller flera tidningar i orten ävensom insändas till den centrala myndighet Konungen bestämmer. Vad sålunda stadgas skall äga motsvarande tillämpning i fråga om ändring i eller återkallelse av meddelad bestämmelse.

8 §.

Har någon med vetskap därom att för förnödenhet gäller enligt 2 § fastställt högsta pris i strid mot sålunda meddelad föreskrift hållit förnödenheten till salu för högre pris eller i avsikt att för avyttring förvärva förnödenheten för densamma bjudit högre pris, straffes med dagsböter. Äro omständigheterna synnerligen försvårande, må till fängelse i högst ett år dömas.

Lika med saluhållande av förnödenhet till högre pris än det fastställda eller bjudande av sådant högre pris anses, om för överlåtelse av förnödenheten, på sätt i första stycket sägs, krävts eller bjudits i annat än penningar utgående vederlag till värde uppenbarligen överstigande det fastställda priset.

Till straff, som i första stycket sägs, dömes ock den, som med vetskap om att högsta belopp för kostnad är enligt 4 § bestämt, för kostnaden gjort sig till godo högre belopp eller ock i annat än penningar utgående vederlag till värde uppenbarligen överstigande det bestämda beloppet.

Lag samma vare, där någon handlat i strid mot sådan av honom avgiven utfästelse, som i 5 § avses, eller brutit mot det i samma paragraf stadgade förbudet.

Lag samma vare ock, där någon vid förfrågan enligt 6 § vägrat att lämna upplysning eller ock vid sådan förfrågan eller i samband med undersökning eller granskning, som avses i sistnämnda paragraf, sökt vilseleda myndighet om sitt innehav av förnödenhet.

För förseelse mot bestämmelse, som i 7 § sägs, äger länsstyrelsen bestämma böter från och med två till och med trehundra kronor.

9 §.

Vad som inhämtats vid undersökning eller granskning, som i 6 § andra stycket förmäles, må ej yppas i vidare mån än som erfordras för vinnande av det med undersökningen eller granskningen avsedda ändamålet. Bryter någon häremot, straffes med dagsböter eller fängelse.

10 §.

Fälles någon till straff enligt 8 § 1—5 styckena, må domstolen, efter ty skäligt finnes, förplikta honom att utgiva värdet av taget eller betingat vederlag eller värdet av förnödenhet, som undanhållits.

11 §.

Förseelse, som i denna lag avses, åtalas av allmän åklagare; dock äger denne anhängiggöra talan för förseelse mot 9 § allenast efter angivelse av målsäganden. Åtal för förseelse mot bestämmelse, varom i 7 § förmåles, anhängiggöres vid polisdomstol, där sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare eller, där sådan icke finnes, vid allmän domstol. Förseelse, som i övrigt i denna lag avses, åtalas vid allmän domstol.

12 §.

Böter för förseelse mot denna lag eller mot bestämmelse, varom i 7 § förmåles, ävensom vad någon förpliktats utgiva enligt 10 § tillfalla kronan.

13 §.

Konungen äger meddela de närmare bestämmelser, som erfordras för tillämpning av denna lag.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling och gäller till och med den 31 mars 1940. I fråga om sådan under tiden för lagens giltighet begången förseelse, som i lagen avses, skall vad där är stadgat äga tillämpning även efter sistnämnda dag.

F ö r s l a g
till
L a g
om fastställande av högsta pris å vissa förnödenheter
(maximiprislag).

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Vid krig, krigsfara eller eljest av krig föranledda utomordentliga förhållanden må Konungen, där så prövas nödigt, efter ty nedan stadgas förordna, att vid frivillig försäljning av livsmedel, foder för kreatur, bränsle, beklädnadsvara eller annan för befolkningen eller produktionen viktig förnödenhet skäligen av Konungen bestämt pris ej må överstigas.

Förordnande enligt första stycket må meddelas,

a) om utbudet inom riket eller del därav av förnödenheten företer sådan nedgång, att därigenom priset å förnödenheten kan förväntas visa en stegring, vilken, ensam eller i förening med dylik prisstegring å andra förnödenheter, skulle medföra en fortgående försämring av den svenska kronans inhemska köpkraft, eller ock

b) om priset å förnödenheten stegras i sådan grad, att genom prisstegringen, ensam eller i förening med dylik prisstegring å andra förnödenheter, en avsevärd nedsättning av förbrukarnas levnadsstandard framkallas.

Högsta pris å förnödenhet må fastställas allenast för visst område av riket och må, ändå att förnödenhetens beskaffenhet är lika, bestämmas olika för särskilda områden, så ock för olika slag av handel.

Från förordnande, som ovan sägs, må Konungen medgiva de undantag, som kunna prövas skäligen.

2 §.

Har Konungen förklarad sådana förhållanden, som i 1 § första stycket avses, vara för handen, och visar priset å förnödenhet, varom där sägs, inom visst område en väsentlig stegring, bör, därest högsta pris för förnödenheten ej är inom området gällande på grund av förordnande enligt 1 §, länsstyrelsen om den inträffade prisstegringen ofördröjligen göra anmälan till Konungen.

3 §.

Vägrar den, som i avsevärd myckenhet äger eller innehar någon för honom eller hans hushåll eller för annan av honom idkad näring än handel uppenbarligen ej behöfvlig förnödenhet, för vilken gäller av Konungen enligt 1 § fastställt högsta pris, att sälja förnödenheten till sådant pris och finnes för-

nödenhetens försäljning vara erforderlig för tillgodoseende av behovet av dylik förnödenhet, äge länsstyrelsen låta i lämplig ordning för ägarens eller innehavarens räkning och på hans bekostnad sälja förnödenheten till det fastställda priset eller, där länsstyrelsen på grund av särskilda omständigheter så finner skäligt, till nämnda pris minskat med högst tio procent.

Vad sålunda är stadgat äge motsvarande tillämpning, där borgenär såsom pant eller eljest under panträtt innehar förnödenhet, som i första stycket avses, eller har rätt att kvarhålla sådan förnödenhet såsom säkerhet för sin fordran; och njute borgenären rätt till betalning ur köpeskillingen.

Länsstyrelsens beslut om förnödenhets försäljning skall gå i verkställighet, ändå att det överklagas.

4 §.

Finnes under förhållanden, som angivas i 1 § första stycket, att kostnad för transport eller tillhandahållande av däri omfördörd förnödenhet ökas på sådant sätt, att priset på förnödenheten stegras eller kan förväntas bliva stegrat, på sätt i 1 § andra stycket avses, äge Konungen, där så prövas nödigt, förordna, att dylik kostnad ej må överstiga av Konungen bestämt belopp; och skall vad i 1 § tredje och fjärde styckena stadgas äga motsvarande tillämpning.

5 §.

Gäller för förnödenhet enligt 1 § fastställt högsta pris eller har någon till offentlig myndighet gjort särskild utfästelse beträffande högsta pris, till vilket förnödenhet må av honom försälas, må ej, i vidare mån än som örensstämmen med offentlig myndighets anordning, såsom villkor för förnödenhetens försäljning fordras, att jämväl annan förnödenhet inköpes.

6 §.

Har Konungen förklarad sådana förhållanden, som i 1 § första stycket avses, vara för handen, åligger en var att, vid förfrågan av länsstyrelsen eller polismyndighet, lämna upplysning, huruvida och i vilken myckenhet han innehar förnödenhet, som i nämnda paragraf omfördörd.

Vägrar någon att lämna begärd upplysning eller finnes skälig anledning misstänka, att han söker vilseleda i fråga om sitt innehav av förnödenheten, må undersökning verkställas av kontor, lagerlokal eller annan lägenhet, varöver han förfogar, så ock granskning ske av hans handelsböcker och affärshandlingar. I fråga om befogenhet att besluta angående undersökning eller granskning, som nu nämns, samt beträffande tid, då undersökning må äga rum, och förfarandet därvid skola bestämmelserna angående husrannsakan äga tillämpning.

Vad vid sådan undersökning eller granskning inhämtas må ej yppas i vidare mån än som erfordras för vinnande av det med undersökningen eller granskningen avsedda ändamål.

7 §.

Har Konungen förklarad sådana förhållanden, som i 1 § första stycket avses, vara för handen, äge länsstyrelsen, därest sådant finnes av behovet påkallat, att beträffande detaljhandel med förnödenhet, varom där sägs, för kommun eller del av kommun meddela särskilda föreskrifter:

angående skyldighet för handlande att i eller vid försäljningslokalen hava uppsatt anslag med prisuppgifter av viss beskaffenhet;

angående skyldighet att sälja visst slags förnödenhet efter vikt eller efter mått;

så ock annan dylik föreskrift, som må vara ägnad att motverka oskäligen prisstegring eller att ordna tillförsel, saluhållande eller förbrukning av förnödenhet.

För förseelse mot föreskrift, som ovan sägs, äge länsstyrelsen bestämma böter från och med två till och med trehundra kronor.

Föreskrift, som i denna paragraf avses, skall, så snart ske kan, införas i länskungörelserna och en eller flera tidningar i orten ävensom insändas till den centrala myndighet Konungen bestämmer. Vad nu är stadgat angående föreskrifts kungörande skall även tillämpas, då sådan föreskrift ändras eller återkallas.

8 §.

Den, som med vetskap därom att för förnödenhet gäller enligt 1 § fastställt högsta pris håller förnödenheten till salu för högre pris eller, i avsikt att för avyttring förvärva förnödenheten, för densamma bjuder högre pris, straffes med dagsböter. Äro omständigheterna synnerligen försvårande, må dömas till fängelse i högst ett år.

Lika med saluhållande av förnödenhet till högre pris än det fastställda eller bjudande av sådant högre pris anses, om för överlåtelse av förnödenheten, på sätt i första stycket sägs, kräves eller bjudes i annat än penningar utgående vederlag till värde uppenbarligen överstigande det fastställda priset.

Till straff, som i första stycket sagts, dömes ock den, som, med vetskap om att högsta belopp för kostnad är enligt 4 § bestämt, för kostnaden gör sig till godo högre belopp eller ock i annat än penningar utgående vederlag till värde uppenbarligen överstigande det bestämda beloppet.

Samma lag vare, där någon handlar i strid mot sådan av honom avgiven utfästelse, som i 5 § avses, eller bryter mot det i samma paragraf stadgade förbudet,

eller vid förfrågan enligt 6 § vägrar lämna upplysning eller ock vid sådan förfrågan eller i samband med undersökning eller granskning, som avses i samma paragraf, söker vilseleda myndighet om sitt innehav av förnödenhet, eller ock överträder det i 6 § tredje stycket stadgade förbudet att yppa förhållande, som där avses.

9 §.

Fälles någon till straff enligt 8 §, må domstolen, efter vad som finnes skäligt, förplikta gärningsmannen att utgiva, helt eller delvis, värdet av taget eller betingat vederlag eller värdet av förnödenhet, som undanhållits.

10 §.

Förseelse mot denna lag eller enligt 7 § given föreskrift åtalas av allmän åklagare.

Åtal för förseelse mot föreskrift, varom i 7 § förmäles, anhängiggöres vid polisdomstol, där sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare eller, där sådan icke finnes, vid allmän domstol. Förseelse, som i 8 § sägs, åtalas vid allmän domstol.

11 §.

Böter för förseelse mot föreskrift, som i 7 § omförmäles, böter, som ådömas enligt 8 §, så ock vad gärningsmannen förpliktats utgiva enligt 9 § tillfalla kronan.

12 §.

Konungen äge meddela de närmare föreskrifter, som erfordras för tillämpning av denna lag.

Denna lag träder i kraft den _____ och gäller till och med den _____ .
Beträffande sådan under lagens giltighet begången förseelse, som i lagen avses, skall vad där är stadgat fortfarande gälla.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 4 maj 1939.

Närvarande:

justitieråden EKLUND,
LAWSKI,
VON STEYERN,
regeringsrådet HJÄRNE.

Enligt lagrådet den 18 april 1939 tillhandakommet utdrag av protokoll över finansärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet den 31 mars 1939, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag om fastställande av högsta pris å vissa förnödenheter (maximiprislag)*.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av revisionssekreteraren O. Thulin.

Lagrådet yttrade:

Då termen maximipris kommit till användning i rubriken, synes det redan av lagtekniska skäl önskvärt, att termen, som ej alls förekommer i lagtexten, definieras däri. Detta kan lämpligen ske på det sätt, att i 2 § Konungens där omförmälda föreskrift får innefatta, att vid frivillig försäljning av förnödenhet visst pris som av Konungen funnits skäligt (*maximipris*) ej må överskridas, samt att i 4 § stadgas, att Konungen må bestämma maximipris jämväl för kostnad som där avses. Iakttages detta, kan lagens rubrik ändras till maximiprislag samt vid avfattningen av de ställen i lagtexten, där stadganden meddelas i avseende å maximipris, den sålunda förordade terminologien användas.

I fråga om straffbestämmelser av sådan art som de i 8 § upptagna torde någon tvekan icke kunna råda därom, att strafflagens delaktighetsregler äro utan särskild föreskrift tillämpliga. Mot att förslaget icke innehåller någon motsvarighet till det uttryckliga stadgande härutinnan, som fanns upptaget i lagen den 30 april 1918, är alltså intet att erinra. Såsom framgår av vad som förekom vid tillkomsten av nyssnämnda lag, vars straffbestämmelser väsentligen överensstämna med det remitterade förslagets, är emellertid — ehuru den som köper förnödenhet till pris, överstigande maximipriset, i allmänhet lär vara att betrakta såsom delaktig i den förseelse, vartill säljaren gjort

sig förfallen — ej avsett att straffa köparen i vidare mån än som uttryckligen angivits i paragrafen, vilket lär innebära att köparen skall straffas endast om han handlat i avsikt att avyttra förnödenheten. Förslagets ståndpunkt härutinnan torde böra komma till tydligare uttryck i lagtexten, lämpligen på det sätt, att i första stycket såsom straffbart angives att någon med i förslaget angiven vetskap och i strid mot föreskrift om maximipris saluhållit förnödenhet för högre pris än maximipriset, eller i återförsäljningssyfte för förnödenheten betalat eller förklarat sig villig att betala högre pris än maximipriset samt att till paragrafen fogas föreskrifter om att köpare ej må dömas till ansvar i andra fall än i paragrafen sagts och att den, som betalat kostnad varom stadgas i 4 §, ej på sådan grund må dömas för delaktighet i förseelse, som avses i tredje stycket.

I samband med den ändring, som sålunda förordas, torde paragrafen lämpligen böra underkastas en redaktionell omarbetning efter mönstret av t. ex. 132 § lagen om aktiebolag. Iakttages detta, föranledes därav viss jämkning av 10 §.

Den i 9 § meddelade föreskriften om tystnadsplikt torde böra utsträckas att gälla jämväl vad som inhämtats genom svar å förfrågan jämlikt 6 § första stycket.

Under åberopande av vad lagrådet anfört i sitt yttrande denna dag över upprättat förslag till allmän förfogandelag hemställer lagrådet, att i övergångsbestämmelserna till nu förevarande lag införes stadgande att förordnande, som meddelats jämlikt lagen, ej skall gälla längre än lagen äger giltighet samt att i 9 § meddelad föreskrift om tystnadsplikt och vad i lagen stadgas rörande överträdelse av samma föreskrift skall gälla även därefter.

Ur protokollet:

Wilhelm von Schwerin.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 5 maj 1939.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, ENGBERG, SKÖLD, QUENSEL, FORSLUND, ERIKSSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, lagrådets den 4 maj 1939 avgivna utlåtande över det den 31 mars 1939 till lagrådet remitterade förslaget till lag om fastställande av högsta pris å vissa förnödenheter (*maximiprislag*).

Efter redogörelse för lagrådets utlåtande anför föredraganden:

Vad lagrådet anfört beträffande 2 och 4 §§ synes icke böra möta någon erinran. Att termen maximipris införes i dessa paragrafer utesluter uppenbarligen icke, att högsta pris kan fastställas i relation till annat pris. Därjämte torde, såsom lagrådet ifrågasatt, lagens rubrik böra förkortas till maximiprislag samt vid avfattningen av de ställen i lagtexten, där stadganden meddelas i avseende å maximipris, den av lagrådet förordade terminologien användas.

De erinringar, som lagrådet framställt beträffande 8 och 9 §§, samt lagrådets hemställan om komplettering av övergångsbestämmelsen till lagen synas likaledes böra beaktas.

Därjämte torde i lagtexten böra vidtagas vissa smärre jämkningar av formell natur.

Under åberopande av att proposition i ämnet jämlikt § 54 riksdagsordningen torde kunna avlätas utan hinder av att den för propositioners avlämnande till riksdagen i allmänhet stadgade tid gått till ända hemställer föredraganden härefter, att det i enlighet med vad sålunda anförts jämkade lagförslaget måtte, jämlikt § 87 regeringsformen, genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Holger Anderson.